

KÖNYV
KÖNYVTÁR
KÖNYVTÁROS

A Könyvtári Intézet az ECDL START bizonyítvány megszerzéséhez szükséges négy modulból álló (információtechnológiai alapismeretek, operációs rendszerek és fájlkezelés, szövegszerkesztés, információ és kommunikáció) 60 órás felkészítő tanfolyamot indít 2005. október 14-étől.

A képzés a hétéves kötelező továbbképzési tervbe is beszámítható, valamint a négy modul sikeres ECDL-vizsgálója után kapott bizonyítvány megfelel az IHM-ITP-5 pályázaton sikerrel pályázók vállalt informatikai vizsgakötelezettségének is.

**A felkészítő kurzus hetente két napot vesz igénybe, ára: 55 000,- Ft+ECDL-vizsgadíj.
Helyszín: OSZK, Budavári Palota F épület,
645-ös oktatóterem.**

Bővebb információ:

<http://www.ki.oszk.hu/tanfolyam.html#ECDL>

Jelentkezési lap:

<http://www.ki.oszk.hu/dok/tanfjelentkezes.rtf>

**Jelentkezni lehet postai úton is:
Könyvtári Intézet Oktatási osztály
1827 Budapest, Budavári Palota F épület, vagy
faxon: (06-1) 375-9984**

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

14. évfolyam 7. szám

2005. július

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Haraszti Pálné:** A Magyar Könyvtárosok Egyesületének kapcsolatrendszere a határon túli magyar könyvtárosokkal 3

Fórum

- Etikai kódex 8
Pobori Ágnes: Gyűjteményszervezés: vagy amit akartok... 12

Műhelykérdések

- Pegán Anita:** Salgótarjánban májusban 18
Mikulás Gábor: Gondolatok a szarka farkáról és a könyvtár átpozicionálásáról 25
Könyvtárbusz – Szeminárium a mozgókönyvtári ellátásról 31
Varga Istvánné: A Ceglédi Városi Könyvtár Mozgókönyvtára 1984–2005 32

Extra Hungariam

- Tóth Máté:** Mozgókönyvtári trendek Skandináviában 42
Szabó Pálné Zsuzsanna: A muraszombati bibliobusz tapasztalatai 49

Perszonália

- Vajda Erik:** Ottovay László (1942–2005) 54
Téglási Ágnes: Talán nem köszöntem meg eléggé... 55

Könyv

- Magony Imre:** Rejtett kincseink 57
Bartók Györgyi: Püspökladányi könyvtártörténet 59

From the contents

Katalin Haraszti: The relations of the Association of Hungarian Librarians with Hungarian librarians living outside the Hungarian borders (3);
Ágnes Pobori: About collection management (12);
Experience with mobile libraries in Hungary and abroad (31)

Cikkeink szerzői

Bartók Györgyi, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Haraszti Pálné*, az Országgyűlési Könyvtár főosztályvezetője; *Magony Imre*, a székesfehérvári Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár munkatársa; *Mikulás Gábor*, információs és PR-tanácsadó; *Pegán Anita*, az Országgyűlési Könyvtár osztályvezetője; *Pobori Ágnes*, a FSZEK Észak-Pesti Régiójának igazgatója; *Szabó Pálc Zsuzsanna*, a muraszombati regionális könyvtár igazgatója; *Téglási Ágnes*, az Oktatási Minisztérium főtanácsosa; *Tóth Máté*, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Vajda Erik*, közgazdász, könyvtáros; *Varga Istvánné*, a Ceglédi Városi Könyvtár olvasószolgálatának vezetője

Szerkesztőbizottság:

Bartos Éva (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Győri Erzsébet,
Kenyéri Kornélia, Poprády Géza**

Szerkesztik:

Mezey László Miklós, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;
Internet: www.ki.oszk.hu/3k
Közreadja: a Könyvtári Intézet
Felelős kiadó: **Dippold Péter**, a Könyvtári Intézet igazgatója
Technikai szerkesztő: **Korpás István**
Nyomta az AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest
Felelős vezető: **Freier László**
Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta a
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alapprogram

Terjeszti a Könyvtári Intézet
Előfizetési díj 1 évre 4440 forint. Egy szám ára 370 forint
HU-ISSN 1216-6804

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének kapcsolatrendszere a határon túli magyar könyvtárosokkal*

Tisztelt konferencia, kedves kollégák!

Köszönettel vettem a lehetőséget, hogy előadás keretében ismertethetem az idén megalakulásának 70. évfordulóját ünneplő MKE nemzetközi kapcsolatrendszerében az egyik fő vonulatot képviselő területet, együttműködésünket a határon túli magyar könyvtárosokkal.

Engedjék meg, hogy mondandómat egy „kis magyar abszurdal” kezdjem. A Felvidék egyik, ma 1300 lakosú keleti településén, ahol a magyar lakosság számaránya 70 százalék, szlovák nyelvű alapiskolában tanulnak a magyar anyanyelvű gyerekek is. A gyerekeket tanító tanárok szintén magyar anyanyelvűek, felsőfokú végzettségüket viszont szlovák nyelven szerezték. Magyar anyanyelvű gyerekeket magyar anyanyelvű tanárok szlovákul tanítanak! Az iskola igazgatója szlovák anyanyelvű. A tanárok a szünetben is szlovákul szólnak a gyerekekhez. A település könyvtárosa – munkahelyét veszített gyári munkás, helyi lakos – tanítja magyarul írni és olvasni és felszabadultan magyarul énekelni és táncolni a magyar gyerekeket. A település egyébiránt a Nagyságos Fejedelem szülőhelye.

Nem lehet kérdéses, hogy ennek a könyvtárosnak mekkora szüksége van a szakmai szervezethez tartozásra országon belül, és szakmai–emberi „hadtáp-utánpótlásra” a határon túlról, az anyaországból. Hadtáp-utánpótlás lehet egy konferenciára, egy könyvfesztiválra szóló meghívás is.

Tekintsük át együtt az MKE nemzetközi kapcsolatrendszerét, és ezen belül a címben ígért speciális együttműködést.

Az MKE civil szervezetként folytat kulturális diplomáciai tevékenységet, részben központosítottan, részben pedig az MKE ún. területi szervezeteinek vagy szekcióinak keretében. Multilaterális partnerekként az IFLA-t és az EBLIDA-t említtem, ahová tagsági viszony is fűzi az MKE-t. Erre a vonulatra itt nem térek ki. Bilaterálisan a nemzeti partneregyesületekkel érintkezünk. Utóbbiak közül kiemelkedően és hagyományosan jó a kapcsolatunk az osztrák és a német, a cseh és a szlovák egyesületekkel. Fejlődőben és bízható szakaszban van az együttműködés a horvát és a szlovén, a román és az angol egyesületekkel. Egymás felfedezésének szakaszában tartunk a finn, a francia, a spanyol, a lengyel és a svájci egyesületekkel.

* Elhangzott 2005. május 9-én Csongrádon, a kárpát-medencei könyvtárosok konferenciáján.

A sors sajátos rende­lése folytán a kétoldalú kapcsolattartás speciális formá­j­a­ként tartjuk számon együttműködésünket a szomszédos országokban dolgozó magyar könyvtárosok önszerveződése folytán létrejött szakmai társulásokkal: a hajdani Jugoszláviában megalakult KAPOCS-csal, a romániai, a kárpátaljai és a szlovákiai magyar könyvtárosok egyesületeivel. Horvátországban és Szlovéniában, de Ausztriában sem jött (még) létre az előzőekhez hasonló társulás, az ottani magyar kollégákkal inkább egyénileg alakul ki kapcsolat. Mindegyik határon túli magyar kollégánkat biztatjuk ugyanakkor, hogy kapcsolódják be ország­a nemzeti könyvtáregyesületének életébe is.

A szomszédos országokban élő és dolgozó magyar könyvtárosokkal ugyanazon az elven építettük ki és tartjuk fenn a szakmai kapcsolatot, amelyen – ahogy ezt számos példa mutatja az IFLA-n belül is – a frankofon országokban vagy a Brit Nemzetközösség országai­ban élő szakemberek összefognak.

Mindennek nemzeti támogatásához szellemi és anyagi alapot teremt az Alkotmány 6. paragrafusa, amely a magyar állam feladatává teszi a szomszédos országokban élő magyarokkal való kapcsolat aktív ápolását. A Határon Túli Magyarok Hivatala (HTMH) legfrissebben kiadott füzetében így ír: *„A magyar–magyar kapcsolattartás rendkívül lényeges vetülete a határon túli magyar civil szervezetekkel, kulturális egyesületekkel, oktatási intézményekkel, szakmai szerveződésekkel és más közösségi szereplőkkel folytatott együttműködés. Szintén nagyon fontos a kormányzati kapcsolattartás azokkal a magyarországi társadalmi szervezetekkel, amelyek tevékenysége érinti a határon túli magyarság ügyét.”*^{**} Ennek a gyakorlati megvalósítását számos formában tapasztalja az MKE. A NKÖM és az NKA. újabban az NCA pályázati kereteiből, továbbá a HTMH direkt támogatása révén évente átlagosan kétmillió forintot tud az egyesület közvetlen módon erre a tevékenységi területére fordítani. Ugyanitt említendő, hogy a NKÖM és az NKA szakkuratóriumaiban való munkálkodásunk révén a határon túli könyvtárak fejlesztését szolgáló, könyvtárosaik magyarországi továbbképzéséhez további anyagi források odaítélésében segít­kezünk.

Sajnálatos ugyanakkor, hogy a Kedvezménytörvény egyik változatában sem sikerült (eddig) a pedagógusokéhoz hasonló jogokat kivívni az anyanyelvű kultúra ápolásában nem kevésbé fontos szerepet játszó könyvtárosok számára. Ennek az érdeknek az érvényesítésére valószínűleg nagyobb esélyt kínál az MKE és az IKSZ – talán még a KKDSZ –, továbbá az itt jelenlévő határon túli szervezetek közös fellépése. Ugyanilyen fontos lesz az ún. nemzeti vízum kérdése is, ha a nem EU-tag szomszédos államokból való beutazásokra gondolunk – konkrétan: miért is nem tudott részt venni egy kárpátaljai könyvtáros sem az idei Nemzetközi Könyvfesztiválon, pedig NKÖM-pályázati forrással még az útiköltséget is fedezni tudta volna az MKE.

Újabb fordulóhoz érkezve arra invitálok a hallgatóságot, hogy tekintsük át együtt, milyen fejlődési utat járt be az MKE addig, míg az érdekeltekkel közösen 2004-ben megalkotta a határon túli magyar könyvtárosokra vonatkozó stratégiai és cselekvési programját.

^{**} Beszámoló az Országgyűlés Külügyi bizottságának a határon túli magyarokra vonatkozó politikai feladatok végrehajtásáról. HTMH, Budapest, 2005. május.

Három szempontot vizsgáljunk meg: az együttműködési formákat, az MKE szerepvállalásának módjait, és ezzel összefüggésben a megvalósítás forrásigényességét. Kezdjük a formákkal!

1. Az MKE főként a megyei könyvtárak módszertani tevékenységére építve – újabban pedig központi szervezésben is – *oktatási, továbbképzési* lehetőséget kínált közel háromszáz határon túli könyvtáros számára, két-három napos, egyhetes bentlakásos tanfolyamokon, tréningeken (gondoljunk a kisalföldi, a csongrádi társult egyesületek, a borsodi, a hajdú-bihari, a Somogy, a Szabolcs-Szatmár-Bereg és Vas megyei szervezetek kitűnő szervezésében megvalósított programokra!) Ez a forma ma is a legnépszerűbb és leginkább igényelt. Gondoljunk vissza a kezdetben elmondott kis magyar abszurdra, és tegyük hozzá, hogy anyanyelvű szakmai közép- és felsőfokú oktatással a szomszédos országokban nem számolhatunk, a továbbképzésnél végképp nem. Az adott szomszédos ország államnyelvén tartott továbbképzésbe – ha van ilyen – sem egyszerű a magyar könyvtárosok bekapcsolódása (itt van jelentősége a nemzeti egyesülethez való kapcsolódásnak mint *modus vivendi*).
2. A másik népszerű forma az MKE helyi és országos *rendezvényeire* való *meghívás*. Míg ez is egy formája a továbbképzésnek, ugyanakkor nagyobb teret ad az eszmecsereknél, szélesebb körű kapcsolatteremtésre, sőt gyakran szakmai turizmusra is módot ad. (Gondoljunk Békés, Somogy, Zemplén remek példáira vagy az MKE vándorgyűlésekre!) Több száz kolléga élhetett ezekkel a lehetőségekkel. A sok jó tapasztalat és visszajelzés mellett azt tapasztaltuk, hogy szélesíteni és más alapokra kell helyezni a meghívásoknál a „merítést”, és a részvételt aktívabbá kell tenni.
3. Harmadikként sorolom a kuratóriumi tagságunkból fakadó kötelezettségeket, amelyeket a NKÖM-ben és az NKA-ban teljesítünk.
4. Negyedik formaként említem az *akciókat*. Ilyenekre voltak példák a könyvajándék-akciók, de friss példák erre a koordinatív és katalizáló egyesületi segítségre a révkomáromi Selye János Egyetem könyvtári gyűjteménye kialakításához, vagy a kassai–szepsi–nyíregyházi könyvtárak közötti letétcseréhez.

Ezzel már rá is tértem a második szempontra, az *MKE szerepvállalásának* módzataira. Az MKE, mint látjuk, a feladattól függően kezdeményező–koordinatív szerepet vállalt és vállal, vagy konkrétan pályázóként, szervezőként vagy megvalósítóként vett és vesz részt a különböző programokban.

Ezzel a szemponttal szorosan összefügg a harmadik, a *megvalósítás forrásigényessége*. Vannak olyan MKE-szerepek, ahol a működési költségek elégségesek (tipikusan ilyenek a szervezések, koordinációk), de a tevékenységek zömükben közvetlen anyagi forrást is igényelnek. Ezek mind pályázati források, ahol az MKE pályázik, és a programot maga meg is valósítja, vagy együttesen valósítja meg adott városi, megyei könyvtárakkal.

A nagyságrendek érzékeltetéséül néhány adattal is hadd szolgáljak. A magyar költségvetés 2004-ben 13,467 milliárd forintot szánt a határon túli magyarság különböző formájú támogatására. Ebből a kulturális tárca 425 millióval gazdálkodhatott. Információink szerint ebből a Könyvtári és a Nemzeti Etnikai és Ki-

sebbségi főosztályok pályázatok keretében 12 millió forintot tudtak közvetlenül könyvtári célokra fordítani. Ebből az MKE saját szervezésű programokra egymillió forinttal részesült, a többi programjára, akciójára a forrást az NKA-tól, a HTMH-tól és az NCA-tól pályázta meg, további másfél milliós értékben. Mindezzel nem azt szeretném jelezni, hogy más tárcák költségvetéséből erre a célra nem jut, nem juthat pénz.

Minden ígért szempontot áttekintettem. Összefoglalóan mindezt azzal egészítettem ki, hogy a kilencvenes évek elején érzelmi alapon megindult pozitív kezdeményezések napjainkra intézményesültek, és amíg megszilárdultak, aközben semmit sem veszítettek hőfokukból.

Így jutottunk el a 2004 nyarán megrendezett Világtalálkozóhoz, ahol az MKE kezdeményezésére a szomszédos országok szervezetei vezetőinek (vagy ahol ilyen szervezet nincs, az onnan delegált könyvtárosok) részvételével kerekasztal-beszélgetésen tártuk fel az együttműködés eddigi tapasztalatait és eredményeit, hallgattunk meg rendkívül őszinte helyzet- és állapotjelentéseket, illetve kitűztük a kívánatos fejlesztési irányokat.

E „könyvtáros MÁÉRT-ről” beszámoltunk a szakmai közvéleménynek a 3K 2004. évi 10. számában – ez dokumentumértékű közlésnek tekinthető. A kerekasztal-beszélgetés nyomán született meg a már hivatkozott *stratégiai és cselekvési program*. Változatlanul fő cél maradt a határon túli magyar kollégák magyarországi szakmai közéletbe integrálásának elősegítése, a módszereket – figyelembe véve az EU-tagságból fakadó lehetőségeket is – a korhoz és az igényekhez igazítottuk.

Ez a program belső, az érintett felek között létrejött munkaanyag maradt, nem publikáltuk. Lényegi elemeit most ismertetem.

- A) Az MKE változatlanul elősegíti a szakmai rendezvényeken való részvételt (évente 8-10 alkalommal), a személyi javaslatokat a programok jellege alapján a szomszéd ország magyar partnerszervezete teszi.
- B) Az MKE törekszik regionális konferenciák szervezésére az országhatár közelében, Magyarországon vagy a szomszéd állam területén.
- C) Az MKE törekszik arra, hogy a szomszédos országok magyar nyelvű közösségeinek anyanyelvű könyvekkel való ellátása javuljon – erre kiváló példa a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei kezdeményezés *letéti állományok kölcsönös kihelyezésére* (3 könyvtár – 300 könyv – 3000 olvasó – mindez regionális „nemzetközi” konferenciába ágyazva!).
- D) Az MKE bevonja a rendezvényeinek a szervezési fázisába is a határon túli szervezeteket, a kiemelkedő könyvtáros egyéniségeket tanácsadásra kéri fel.
- E) Az MKE támogatja a kapcsolatépítést a szekciókkal is, különös tekintettel a határon túli könyvtárostanári igényekre.
- F) Az MKE új típusú továbbképzésként magyar szaknyelvi fejlesztő-képzést, valamint kommunikációs képzést valósít meg (a szombathelyi angol nyelvű példa nyomán).
- G) Az MKE támogatja egy kárpát-medencei könyvtáros ki-kicsoda létrehozását.
- H) Az MKE támogatja a kiscsoportos, kölcsönös tapasztalatcsere-utazásokat.
- I) Az MKE levelezőlistát hoz létre a szervezetei és a határon túli szervezetek közötti közvetlen kommunikáció elősegítésére.

- J) Az MKE bátorítja az interperszonális kapcsolatrendszer erősítését is: javasolja, hogy a helyi rendezvényekre, vándorgyűlésekre meghívottakat anyaországbeli kollégáik otthon is lássák vendégül (akár szálláshellyel is).

Míndezek megvalósításához biztosítékként tudja maga mellett az egyesület azokat a hazai könyvtárakat, vezetőiket és munkatársaikat, amelyek és akik az elmúlt tizenöt év során „nagyhatalommá vagy középhatalommá” nőttek ki magukat a határon túli magyar kollégákkal való kapcsolattartásban. A testvérkönyvtári kapcsolatok továbbfejlődése is új lendületet adhat a folyamatnak. Most, hogy az IKSZ mint testület is kölcsönös megállapodást köt a határon túli szakmai szervezetekkel, bízni lehet abban, hogy az IKSZ jelentősebb források megmozgatására lesz képes. Ez üdvözlendő.

Köszönöm a figyelmüket. Ezzel, amit elmondtam, tisztelni is szeretnék mindazon MKE-tagok előtt, akik kitartóan és fáradságot nem kímélve kiötlik, megszervezik és megvalósítják az ismertetett programokat, akciókat.

Az MKE idén 70 éves – az ismert szólást parafrázálva: „a kor kötelez”. Ezért végezetül engedjék meg, hogy egy új MKE-akció tervét terjesszem elő. Az idei év elején, a délkelet-ázsiai szökőár pusztításairól hallva, az IFLA bátorítására és a Srí Lanka-i partneregyesület kérésére az MKE – anyagi forrásaival arányos – támogatást nyújtott egy ottani iskolai könyvtár tamil nyelvű könyveinek pótlására.

A bánáti Ótelek itt van a szomszédságunkban. A Temes és a Béga áradásának hírére a hírügynökségek nem repítik el az IFLA főhadiszállásáig. Magunk vagyunk. Az MKE javasolja, hogy közös erővel hozzunk létre 3000 kötetből álló iskolai könyvtárat az óteleki diákok és tanáraik részére. Számítunk ebben az IKSZ támogatására is.

Haraszti Pálné

Etikai kódex

MÚZEUMOK ETIKAI KÓDEXE

www.ace.hu/icom/etika.html

A kódexet a Múzeumok Nemzetközi Tanácsa (ICOM) 1986-ban fogadta el Buenos Airesben, majd 2001-ben Barcelonában módosították. A bevezető fejezetben az alkotók leszögezik, hogy a kódex a szakmai önszabályozás eszköze kíván lenni. Tartalmilag azokat a viselkedésre és a teljesítmény minimális színvonalára vonatkozó elveket foglalja magában, amelyekre valamennyi múzeumban dolgozó szakembernek törekednie kell. Mindazok számára, akik tagjai a Múzeumok Nemzetközi Tanácsának, a kódex tudomásulvétele kötelező. Az etikai kódex megalkotására a tanács etikai bizottságot hozott létre, amely a kezdetektől fogva ajánlásokat fogalmaz meg, ha jelentősebb változások történnek a szakmában. A Múzeumok Nemzetközi Tanácsa továbbá ajánlást fogalmazott meg nemzeti és speciális kódexek megalkotására.

Az etikai kódex megkülönbözteti az intézményi és a szakmai etikát. Az első rész az intézményi etikát (amely természetesen az ott dolgozók közösségét érinti) fogalmazza meg. A három nagy alfejezet valamennyi alaptevékenységet áttekinti.

A múzeumvezetés alapelvei

A múzeum irányítóinak elsődleges felelősségévé teszi a gyűjtemény megfelelő elhelyezését, állagvédelmét, dokumentálását, fenntartását és fejlesztését. A továbbiakban ezt az öt tevékenységet a dokumentum részletesen taglalja. Mindehhez jogi vagy kormányzati szabályozás szükséges országonként (múzeumi törvény formájában). Amennyiben nincs múzeumi törvény, az adott ország kérhet útmutatást az ICOM nemzetközi tanácsától.

Az etikai kódex a továbbiakban a legfontosabb intézményirányítási feladatok etikai vonatkozásait tárgyalja:

- a múzeumi dolgozók kinevezése, bérezése;
- a szükséges és elégséges képzettség biztosítása (megfelelő tudományos, technikai és szakmai képzettség, folyamatos képzés, továbbképzés);
- a „múzeumbarát” támogatói kör menedzselése, harmonikus kapcsolat a támogatókkal – a későbbiekben a múzeum és a támogatók kapcsolatát külön szabályozza a kódex, és leszögezi, hogy a múzeum normái és céljai nem sérülhetnek;
- a múzeum „nyitott intézmény” jellegének fenntartása;
- a közművelődési szerep fejlesztése (interaktív kapcsolat a közönséggel);

- a látogathatóság elvének érvényesítése (nem kiállított gyűjtemények szabad hozzáférhetősége a kutatók számára);
- a gyűjtemény megőrzése a közművelődés szándékával (az információknak helytállóknak, tisztességesnek, objektívnek és tudományosan megalapozottnak kell lenniük);
- a múzeum bevételnövelő tevékenységének szabályozása (minden tevékenységnek a múzeum és gyűjteményei megértését kell szolgálnia, a másolat kérdése);
- a múzeum szabályainak összehangolása.

A gyűjtemény gyarapítása

Az etikai kódex a gyűjtemények vonatkozásában leszögezi, hogy szükséges minden múzeum számára a gyűjtési politika meghatározása. Ennek a dokumentumnak tartalmaznia kell a gyűjtemény gondozására, használatára, valamint a gyűjtési területekre vonatkozó elveket (miként a könyvtár gyűjtőköri szabályzata). A kódex összeállítói e tekintetben fontosnak tartják hangsúlyozni az állandóságot, a következetességet és a beszámolási kötelezettséget. Részletesen foglalkozik a kódex a jogellenes szerzeményezéssel – ezt egyértelműen a megnövekedett illegális piac tette indokolttá. A kódex hangsúlyozza a kulturális örökség védelmét. Kitér a helyszíni kutatásokra, amelyeknek összhangban kell lenniük a helyi szabályozással. A megszerzett példányokkal, adatokkal valamennyi múzeumi dolgozónak jogszerűen és felelősséggel kell bánnia. A gyűjtemény gyarapításánál fontosnak tartják a kódex készítői a múzeumok közti együttműködés szabályozását, amelynek alapja a múzeumok gyűjtési területeinek tiszteletben tartása. Nagyon fontos, hogy a múzeum gyűjteményi és kiállítási politikájával ellentétes ajándékok, hagyatékok és kölcsönzések ne történjenek. A kölcsönzött (két múzeum közötti) gyűjtemény, tárgy fokozott védelmére is kitér a kódex. Múzeumi tárgyak csak tudományos, kutatási és oktatási célból kölcsönözhetők, magánszemély számára a kölcsönzés nem lehetséges. Adott gyűjtemény esetén a múzeum alkalmazottja nem versenyezhet műtárgy megszerzéséért, ha mégis, akkor a köz (azaz a múzeum) érdekének kell érvényesülnie.

A gyűjtemény selejtezése (ajándékozás, csere, eladás, megsemmisítés)

Selejtezés csak nagyon szigorú feltételekkel lehetséges: muzeológusi megítélés, jogi tanács, irányító testületi jóváhagyás révén. Különleges a kódexben az, hogy élő, működő múzeumok gyűjteménye esetén a kutatói munka nem járhat az egyedek károsodásával. Minden tevékenységről gyűjteményi feljegyzést kell készíteni. Amennyiben a múzeumnak selejtezési joga van, ez nem terjedhet ki a külső forrásból származó tárgyakra. Ezek esetében a selejtezéshez jogi eljárás szükséges. A selejtezett dokumentumokat nem lehet azonnal értékesíteni, csak akkor, ha az már nem kellett más intézményeknek csere, ajándék vagy eladás formájában. A selejtezett gyűjteményi tárgyat dolgozók, az irányító testület tagjai,

rokonai és családtagjai nem vásárolhatják meg. Az eladásból származó bevételt gyarapításra kell fordítani.

A kulturális vagyon visszajuttatása, visszaadása jelentős helyet foglal el az etikai kódexben. Itt az UNESCO-nak a kulturális vagyon illegális importjának, exportjának és a tulajdonjog-átruházásnak a tilalmáról és megelőzéséről szóló egyezménye a mérvadó. Könyvtári vonatkozásban is érdemes figyelembe venni az UNESCO dekrétumát.

Szakmai magatartás

Múzeumi szakembert foglalkoztathat múzeum, szakmai ügynökség, ám lehet magánvállalkozó is. Múzeumi munkatársnak lenni közbizalmon alapuló foglalkozás, amely nagy felelősséggel jár. A múzeumi munka során a dolgozó az alábbi etikai normáknak kell megfeleljen:

- a) a múzeumi dolgozók személyes magatartása:
 - a szellemi képesség és a szakmai tudás magas színvonalú etikus magatartással kell párosuljon;
 - szakmai és tudományos hűség az intézmény iránt;
 - lojalitás a múzeumhoz és a kollégákhoz;
 - nem szabad olyan más fizetett munkát vállalni, amely ellentétben áll a múzeum érdekeivel;
 - a múzeumok a köz bizalmának tárgyai, értékük és a szolgáltatások egyenes arányban kell álljanak;
 - minden múzeummal mint munkahellyel összefüggő tevékenység esetén az intézmény érdekét kell előtérbe helyezni, azt kell képviselni (a kódex kitér az ajándék és az ajándékozás kérdésére: egyértelműen leszögezi, hogy nem fogadható el).
- b) személyes felelősség a gyűjteménnyel szemben:
 - a szakmai személyzetnek az irányító testület írott szerzeményezési politikáját kell képviselnie;
 - a gyűjtemény gondozása alapvető szakmai kötelesség;
 - kiemelt feladat a gyűjtemény védelme (természeti és ember okozta katasztrófával szemben);
 - muzeológiai, restaurátori, szakmai felelősség nem ruházható át;
 - nem elegendő szakértelem esetén konzultációval kell élni múzeumon belüli vagy múzeumon kívüli szakemberrel.
- c) a gyűjtemények őrzése és konzerválása:
 - a múzeumi szakember felelőssége, hogy védett környezetet teremtsen és tartson fenn a gyűjtemény számára;
 - javaslatot kell tennie egy-egy műtárgy esetében a beavatkozó konzerválásra (restaurálásra);
 - a múzeumi dolgozók feladata a gyűjtemények nyilvántartása (a nyilvántartásnak biztonságos tárolásúnak, visszakereshetőnek, a felhasználók számára hozzáférhetőnek kell lennie);
 - internetes hozzáférés esetén a személyes vagy kapcsolódó információk, bizalmas anyagok közzétételére vigyázni kell;

- élő állatok és emberi maradványok tekintetében különleges odafigyelésre, tapintatra van szükség;
 - múzeumi szakembereknek nem megengedett, hogy saját gyűjteménnyel rendelkezzenek.
- d) nyilvánossággal szembeni szakmai felelősség:
- a szakmai jogszabályok pontos ismerete;
 - a szakmai tekintély és tisztesség fenntartása;
 - a titoktartás mellett előzékeny felvilágosítás a nagyközönségnek;
 - a bizalmas információkat meg kell őrizni.
- e) szakmai felelősség a kollégákkal és a szakmával szemben:
- az alkalmazó intézmény politikájának, előírásainak elfogadása;
 - az alkalmazottak kötelessége a szakmai tudás, tapasztalat megosztása a kollégákkal (mindenki felelősséggel tartozik mindenki képzettségéért);
 - a kutatásra (eredet, értelmezés) valamennyi munkatársat ösztönözni kell, annak eredményeit meg kell osztani a nagyközönséggel, szakemberekkel;
 - a múzeumi dolgozók múzeumi gyűjteménnyel kapcsolatos dokumentumai a múzeumot illetik;
 - haszonért történő vásárlásban, eladásban nem vehet részt múzeumi dolgozó.

Záradékként néhány speciális esetet ír le a kódex. Összeállítói úgy vélik, hogy a múzeum mint intézmény és az egyén mint múzeumi dolgozó sok esetben kerülhet érdekkonfliktusba (pl. nyilvános tömegkommunikációs szereplés esetében). Hangsúlyozzák, hogy külső érdekek nem sérthetik a hivatalos feladatokat és kötelességeket. Hitelesítés és becslés esetén különleges eljárást igényel a jogtalanul szerzeményezett tárgyak esete. A kódex definiálja a nem megfelelő szakmai viselkedést, amelyen a korrupciót, a fennálló jogszabályok megsértését érti.

A kódexhez szójegyzék kapcsolódik a dokumentum legfontosabb fogalmainak értelmezésével.

A LEVÉLTÁROSOK ETIKAI KÓDEXE

www.ica.org/biblio/EthicsHU.pdf

A levéltárosok etikai kódexét 1996-ban fogadta el Pekingben a Nemzetközi Levéltári Tanács. A dokumentum igen széleskörűen fogalmaz. Két fő részből áll: egy, az etikai kódex célját, érvényességi körét, a levéltáros mint szakember fogalmát tartalmazó bevezetőből és magából a tiztételes kódexből tevődik össze.

A bevezetés hat pontjában az alkotók leszögezik, hogy a kódex magas követelményeket tartalmazó magatartásminták összefoglalása kíván lenni. Létrehozásával a szakma új és tapasztalt tagjai számára egyaránt etikai útmutatásként szolgál. A megalkotott kódex alkalmazása intézmények és szakmai egyesületek belső elhatárolása kell legyen. Az alkotók javaslatként fogalmazták meg, hogy tanítható a leendő levéltárosoknak, illetve munkahelyeken vitás esetekben alkalmazható.

Az etikai kódex mind a tíz pontja állítást fogalmaz meg, majd magyarázatot fűz hozzá. Nem jelöli meg a dokumentum, hogy a tíz pont sorrendje egyben fontossági

sorrendet is jelent, így valószínű, hogy valamennyi egyformán jelentős a levéltáros-ság szempontjából. A kódex elsőként az őrzött iratok sértetlenségének felelősségére hívja föl a levéltárosok figyelmét. A látszólag egyértelmű megállapítás a levéltárosok pártatlanságát és tárgyilagosságát állítja középpontba. Az iratok gyarapítása és feldolgozása során is elsődleges szempont kell legyen a tárgyilagosság, a szakma által meghatározott alapelveket tartalmazó dokumentum. A levéltárosok feladata az iratok levéltári értékének megőrzése a kutatók számára. Az eredeti dokumentumot helyettesítő anyagon ezt a tényt mindenképpen jelezni kell.

A levéltárosok etikai kódexe is kitér az illegális kereskedelem kérdésére (épp-úgy, mint ahogy ezt a múzeumok etikai kódexében is olvashatjuk). Érdekes, hogy a levéltárosi munka pontos dokumentálása mint etikai elv fogalmazódik meg. Legyen nyomon követhető az a munkafolyamat, amelyet egy-egy dokumentummal kapcsolatban végeznek a levéltárosok. Az iratokat olyan általános és speciális segédletekkel kell ellátni, amelyek segítségével a pártatlan tájékoztatást biztosítják. Érdekes (de biztosan nem véletlen), hogy az amúgy nagyon szűkszavú dokumentum részletesen tárgyalja, miként viselkedjen a levéltáros a felhasználóval. Fontos, hogy határozzák meg az iratok kutathatóságának feltételeit, és ezeket időről időre bírálják fölül. A levéltárosok etikai kódexe hangsúlyozza, hogy az iratok kezelésénél a mindenkori jogszabályokat, személyiségi jogokat be kell tartani.

A múzeumi szakemberekéhez hasonlóan a dokumentum leszögezi, hogy a levéltárosi munkával összeegyeztethetetlen az egyéni iratgyűjtés. Amennyiben a levéltáros maga is végz kutató tevékenységet, azt csak ugyanolyan feltételek mellett teheti, mint a nem levéltáros kutatók. Kitér a dokumentum a korrupció, a megvesztegethetőség kérdésére is.

A levéltárosok számára fontos kell, hogy legyen a magas szakmai színvonal érdekében a szakmai ismeretek folyamatos bővítése. Végezetül az etikai kódex belső igényként feltételezi az együttműködést a rokon szakmákkal, valamint a levéltárosok szakmai közösségével.

Hock Zsuzsanna

Gyűjteményszervezés: vagy amit akartok...

A rendszer lényegét nem a rendszert alkotó egyedek vagy azok típusai határozzák meg, hanem azok a funkciók, amelyek az egyedek összességének egész-ként való tevékenységét (rendszer szerű működését) biztosítják. A könyvtár hagyományosan dokumentum-alapú intézmény. Az információ történetileg tárgyasult formáját, a dokumentumot gyűjti, rendszerezi és szolgáltatja. A könyvtári rendszer lényegét tehát a dokumentummal kapcsolatos tevékenységek céltudatos-sága és szakszerűsége (lársadalmi hasznossága), szervezetsége és a hozzáférés megszervezése mentén ragadhatjuk meg. Ha a könyvtári rendszert nem ennek a meghatározó funkciónak, hanem a benne szerveződő könyvtártípusok (pontosab-

ban: azok funkciói) alapján értékeljük, akkor szembeűnő ezeknek a könyvtártípusoknak (funkcióknak) az átjárhatósága: elsősorban a felsőoktatási, az iskolai és a nyilvános közkönyvtárak (= közművelődési könyvtárak, jelen cikkben ilyen értelemben) elvileg éles (funkciót jelölő) határvonalai mosódnak el. Könyvtártörténeti megközelítésben ez az elmosódás természetes, hiszen a „klasszikus” könyvtártípusok szükségszerűen követik közvetlen környezetük változásait; a funkciók átjárhatósága a könyvtári ellátás kiszélesítése szempontjából is érzékelhető, hiszen az együttműködés fontos eleme a típusok integrációja, vagyis sem a használó, sem pedig a könyvtári rendszer számára nem lényegi kérdés többé, hogy milyen könyvtártípus biztosítja a használatot (adott igény kielégítését); másfelől azonban, a könyvtári rendszer kialakításának eredeti „filozófiáját” tekintve, a típusok markáns jegyeinek elmosódása identitászavart okoz, amely – paradox módon – éppen a rendszerszerű együttműködés lényegét veszélyezteti. Magyarul: jelenlegi könyvtári rendszerünk a gyakorlatban – még akkor is, ha a szakma rendre hangoztatja a funkciók és a gyűjtemények szervezésének szűntelen, igényekhez történő igazodását, a (szak)területi ellátás fontosságát – az egyes könyvtártípusok és funkcióik együttműködésén épül föl. A rendszernek az a tagja, amely saját léte szükségességének bizonyítására rendre más könyvtári funkciók ellátására is kényszerül, az csak elnagyoltan képes jövőképét megalkotni és deklarálni, érdekeit következetesen érvényesíteni. Mert a funkciókhoz – elvben – meghatározott szolgáltatási struktúra kapcsolódik – az igények adott struktúráját követve –; a rendszer csak így működhet gazdaságosan és demokratikusan. Ezek a szolgáltatások kapcsolódnak össze országos dokumentumellátássá, generálják többek között a bibliográfiai számbavételt, a rendszerszerűen hasznosítható feltárást, feldolgozást, az általános és szakterületi lelőhely-nyilvántartást, illetve ezek rendszerszerűen működtetett szolgáltatásait. Eredményeikre most nem térnek ki. Sapieni sat.

Mit jelent ez az identitászavar a nyilvános közkönyvtárak tekintetében?

A kérdés (vagy inkább kérdéskör) megfogalmazására munkahelyem, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK) egyik hálózati régiója (öt fővárosi kerület közös irányítás alá vont tagkönyvtárai) működése, működtetése során felmerülő problémák értelmezése késztetett. Közülük is elsősorban a gyűjteményszervezés (gyűjtőkör, állományalakítás) folyamatának megújítása, és a gyűjtemény mint rendszer (pontosabban: mint a könyvtári rendszer egyik alrendszere) hatékony működtetése. S bár tapasztalataim elsősorban a FSZEK-hez és a fővárosi használói körhöz kötődnek, úgy gondolom, hogy a gyűjteményszervezésre sarkított problémák többsége általános; valamilyen mértékig érintettek ebben a megyei, városi és a kis települések könyvtárai is.

A főváros közkönyvtári ellátására szerveződött hálózat különböző nagyságrendű tagkönyvtárak olyan rendszere, amelyek együtt, egymás szolgáltatásait kiegészítve, meghatározott központi szolgáltatások koordinációjában teljesítik „küldetésüket”. Munkamegosztásuk ugyanazon a belátáson (szolgáltatási „logikán”) alapul, amely az országos könyvtári rendszert szervezi: egyetlen könyvtár képtelen az általában a könyvtárakhoz érkező igények sokaságának megfelelni; erre csak az átgondolt munkamegosztás – a rendszerszerű működés – lehet a megoldás. A szolgáltató (közvetítő) könyvtárak tehát funkciók szerint elkülönülten, forrásmegosztásra alapozva építik állományukat. A gyűjteményszervezés mindig adott könyvtárhoz (funkcióhoz) kötött, a gyűjtemények hasznosítása pedig az olvasói

igényeknek megfeleltetett, rendszerszerű könyvtári szolgáltatásokban teljesedik ki. A FSZEK tagkönyvtárainak funkciója közismert; elsősorban nyilvános közkönyvtári léte a meghatározó, így egyértelműen tudható, hogy „mi nem”: nem szakkönyvtár (még a legnagyobb tagkönyvtár, a Központi Könyvtár sem „csak” szakkönyvtár), nem felsőoktatási könyvtár, és persze nem iskolai. (Ezek a „nem”-ek fontosak, mert szinte az egyetlen „biztos pontok” a gyűjtőkör határainak kijelölésénél.)

A funkció elválaszthatatlan a könyvtári állományoktól (dokumentumgyűjtemények), a gyűjtemény összetétele pedig alapvetően befolyásolja egyrészt a használói kör összetételét (a szakirodalom ez utóbbit kölcsönhatásként értelmezi, vagyis: a használói kör – azok igényei – meghatározzák a gyűjtemény alakulását), másrészt adott könyvtár pozícióját a könyvtári rendszerben. A FSZEK állományukban százezres nagyságrendet közelítő vagy meghaladó hálózati tagkönyvtárai – a nyilvános közkönyvtári funkcióból adódóan – főként a magyar és a külföldi szépirodalom, az iskolán kívüli (ön)képzés, a rekreáció, valamint a népszerű-tudományos ismeretterjesztés dokumentumait „kínálják föl” a könyvtári rendszernek (sok egyéb, a gyűjtőkörben leírt tárgykör mellett, aminek részletezésétől most eltekintek, mert a gyűjteményszervezés leginkább „neuralgikus” pontjának a jelzett területeket tekintem). De hát miért jelent ez identitászavart? Ha tagkönyvtáraink gyűjteményét nem a funkció, hanem a szolgáltatás felől minősítjük, azonnal észleljük a gyűjteményszervezés zavart keltő mozzanatait. Mert közel egyéves adatelemzés eredménye azt mutatja, hogy a kért (ODR-en vagy helyben keresett, előjegyzett) dokumentumoknak csak elenyésző száma tartozott a funkcióból (is) következő gyűjteményhez (gyűjtőkörhöz); a többség olyan kérés volt, amely elsősorban szak- (felsőoktatási) vagy iskolai könyvtár gyűjtési területe. Persze csak akkor, ha komolyan vesszük a könyvtári rendszer alapelveit. Magyarul: a magyar és a külföldi szépirodalom megközelítő teljességre törekvően gyűjtött klasszikusait és újdonságait sokkal kevesebben igényelték, mint a szakkönyveket, jegyzeteket, kötelező olvasmányokat. A szépirodalom „keresettsége” irodalmi műfajonként sem mutat biztató képet: az újdonságok (epika) viszonylag magasabb kölcsönzési aránya mellett alig „mozognak” a drámák és a verseskötetek; a regisztrált gyermekolvasók jelentős számával nem állítható egyenes arányba az általuk kölcsönzött gyermeknek szóló szépirodalom. Negyedére csökkent a korábban igen népszerű, az önképzést segítő dokumentumok keresettsége. Összegezve: tagkönyvtárainktól nem a funkcióhoz kapcsolt, gyűjtőkörben „előírt” dokumentumokat igényelték a legtöbben. A nyilvános közkönyvtár (a FSZEK tagkönyvtára) választhat: lemond bizonyos szépirodalom és népszerű ismeretterjesztő dokumentum beszerzéséről (magyarul: forrást szabadít fel), hogy helyette szakkönyvet (jegyzetet, kötelező olvasmányt) szolgáltatson igény szerint; vagy funkciójából és a rendszerben vállalt kötelezettségéből adódóan beszerzi a szépirodalmat, és őrzi – hátha újra igény lesz rá. Mert az ilyen igényeket egyedül csak ez a könyvtártípus képes kielégíteni.

Az identitászavar is itt mutatkozik: mivel azonosuljon a tagkönyvtár?

A területén (tegyük hozzá: nagy számban és egyre bővülően) jelentkező szakkönyvtári vagy iskolai könyvtári igényekkel, vagy funkcionális gyűjtőköri kötelezettségével? Ha átvállal más funkciókat, azokat csak részben tudja ellátni, miközben saját feladatai háttérbe szorulnak. Ugyanakkor tudja: egyetlen más könyv-

tártípus sem vállalja át ezt a feladatot, mert a szakkönyvtár vagy a kari könyvtár nem fog elsőkönyves költőt, fantasztikus novelláskötetet, Andersen meseválogatást vásárolni. Ha pedig figyelmen kívül hagyja a nem pontosan a funkciójához kapcsolható igényeket (hiszen más könyvtárakat pontosan ezek kielégítése érdekében finanszíroznak), használói köre jelentős részét elveszíti. Mert a sikeres könyvtár úgy működteti szolgáltatásait, hogy azok a működésében érdekeltek, a legfontosabbnak tekintett „végfelhasználó” javát növeljék.

A nem is túl távoli jövőben már csak a hozzáférés biztosítása foglalkoztatja a könyvtárakat, a tulajdonlás kérdése okát veszi – véli Maurice Line az igény szerinti hozzáférés („éppen időben” = just-in-time) esélyeit taglalva. A könyvtáros szakma is bővelkedik az ilyen vagy ehhez hasonló, figyelemre méltó megállapításokban, amelyek azért felborzolják a gyakorló könyvtáros idegeit. Főleg Európának ebben a régiójában. A borzolódás pedig folytatódik, amikor ez a gondolat visszaköszön a hazai könyvtári stratégiát befolyásoló tényezőknél. (Egyszerűsítve: „birtokló könyvtárból szolgáltató könyvtárrá kell válnunk”.) Mert a gyakorló könyvtáros tudja: ez látszólag alapvető választást (is) jelent a gyűjteményépítés vagy a közvetítő szerep között. Látszólag, mert a két szerep más-más rendszersíkon érvényesül, így a választásnak nemcsak alternatívája, de értelme sincs. Mert hosszabb távon csak az a dokumentum szolgáltatható (csak ahhoz biztosítható hozzáférés), amelyet megőriztek (gyarapítottak, feldolgoztak és beépítettek a gyűjteménybe). A forrásmegosztáson alapuló gyűjteményszervezés (a gyűjtőkör) kérdése tehát nem kerülhető meg, és ez a tevékenység még mindig közgyűjteményi feladat, és még mindig funkcióhoz kötődik. (Vélem: mindaddig, míg a „megosztásnak” nem találnak egy más, hatékonyabb alapot.)

De vajon meg kell-e maradniuk a közkönyvtáraknak változatlan alapfunkcióval akkor is, ha az irányukban regisztrált (statistikailag kimutatható) figyelem évről-évre csökken? Csökken annak ellenére, hogy ezek az intézmények egyre jobban igazítják szolgáltatásaikat a feltérképezett igényekhez. Ha ez így van, akkor vagy pontatlan az igényfelmérés, vagy nem reális az adott helyzet elemzése. Magyarul: nem akarjuk kimondani, hogy a mai Magyarországon tendenciózusan csökken a könyvtárat olvasás céljából (tehát: a szabadidő kulturált eltöltésére) felkeresők száma; hogy könyvet egyre kevesebben olvasnak; hogy meghatározóvá duzzadt az az állományrész, amelyet rövid idő alatt „leolvasnak”, ezért ki kell vonni a gyűjteményből, hogy helyette újabb „kérészéletű” – de igényelt újdonságot szerzeményezzünk. És végül, nem akarjuk föltenni azt az egyenes kérdést, amelyet Tóth Gyula: hogy tulajdonképpen „... kéznél vannak-e hazai könyvtáraink?” (Tóth Gyula: *A közkönyvtár és használói*. Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2005/3.) És ha nincsenek (véleménye szerint általában nincsenek), akkor „...jó lenne, ha minden könyvtár valós vonzásköri igényekből és lehetőségekből vezetné le funkciórendszerét, és ehhez viszonyítva dolgozná ki gyűjtőköri szabályzatát ... – azt rugalmasan hozzáigazítva a változásokhoz.” Valóban ennyire egyszerű a megoldás? Gondoljuk végig: mi történik, ha közkönyvtáraink valóban a vonzáskörük valós igényei alapján szerveznék gyűjteményüket? Szakmailag vállalható, hogy akkor többségükben csak szakkönyvek és kötelező olvasmányok lennének? Hogy a klasszikusok eltűnnének az ún. törzsállományból? Hogy a mai magyar líra és a posztmodern regény csak könyvesboltban volna elérhető? És mi lesz a könyvtári rendszerben a köz(művelődési)könyvtárra kirótt (gyűjtőköri) feladatokkal? Melyik könyvtár (és

nem milyen könyvtártípus!) vállalja fel mindezek gyűjteménybe szervezését, szolgáltatását?

Egyértelmű, hogy az információhoz való hozzáférés bázisa a könyvtárak állománya (tulajdona?), a reájuk épített szolgáltatásokkal. De mi határozza meg a gyűjtőkörüket? Érvényesek-e még az általában megtanultak? Mint a közvetlen vonzaskör változó igényei? A valakik által felállított vagy valamilyen normához viszonyított működési optimum? A könyvtár jövőképe? Szakmailag a helyes válasz: ezek kiegyensúlyozott összessége. De szürke minden elmélet és zöld az élet aranyalmafája.

Elveken és stratégiákon túl a könyvtári menedzsment mindennapjaiban ez így jelentkezik: panaszkönyvi bejegyzések a hiányolt könyvek, sajtótermékek és egyéb dokumentumok miatt; a felső vezetés elégedetlensége a csökkenő dokumentumforgalom láttán, és ennek következményeként a szakmai kvalifikáció és a személyzet csökkentése; a szerzeményezési keret lefaragása... stb. Az eredmény: egy tovább már nem csökkenthető, atomizált könyvtári egység, a végsőkéig rugalmas gyűjtőkörrel, amely pusztá létével mond ítéletet saját magáról.

Mit tehetünk? Nem gondolom, hogy a gyűjteményszervezés és annak „munkamegosztása” alapelveinek újragondolása megoldaná ezt a problémakört. Az egész könyvtári rendszer stratégiájának tényleges fejlesztése szükséges az elmozduláshoz. De! A mindennapi könyvtári gyakorlat – a használók kiszolgálása – bizonyítja, hogy még mindig nagyon sok a pusztán formai megoldás vagy az arra irányuló kijelentés (stratégiai) tervekben, éves ütemezésekben (és ehhez hasonló iratokban) – a tényleges eredményeket hozó gyakorlat átszervezése helyett.

Az igazság az, hogy rugalmasabbnak kellene lennünk: ha a partnerigények várható változásait egy többfaktorú összehasonlító módszer segítségével vizsgáljuk, akkor megoldásként adódik a könyvtári rendszer átstrukturálódása. Mert a használói igény és az információs szükséglet párhuzamos feltérképezése egyre inkább egy olyan (könyvtári) jövőképet mutat, amelyben a tanulás és a képzés meghatározó. „Az az elválaszthatatlan kapcsolat, amely a könyvtárakat és az iskolakultúrát történelmünk során összeforrasztotta, az együttélés új tartalmát és szervezeti formáit mutatja fel. Az a valószínű, hogy a tanulmányi könyvtár – akár az iskola szerkezetében, akár attól függetlenül – a jövő uralkodó könyvtárfajtája lesz.” (Könyvtárosok kézikönyve. 3. köt. Osiris K., 2001., 13. p.) Ha ez a felvetés elfogadható, akkor a közkönyvtári jövőképek természetesen – identitás-zavar nélkül – alakulhatnak, formálódhatnak. Ezen a jövőképen már kiépíthető egy olyan nyitott, dinamikus változó gyűjteményi rendszer (alrendszer), amely bármilyen szükséges tartalmat bármilyen hordozón, bárkinek, szükség szerint szolgáltat.

A nyitott, dinamikus változó gyűjtemény előfeltétele azonban a jelenlegi anomáliák és ellentmondások felszámolása.

Könyvtárunkat névadónk, Szabó Ervin, mint a „város dolgozószobáját” álmodta meg, és ennek az álmoknak – talán – manapság meg is felelünk. Ez azt is jelenti, hogy sürgősen tovább kell lépünk jövőképünk vázolásakor, hiszen az angolszász szakterminológia a közművelődési könyvtárakat már „az utca egyeteme”-ként értelmezi. Olyan intézményként, amely gyűjti és feldolgozza (tehát: rendszerelvű használatra alkalmassá teszi) a folyamatos tovább- és átképzés, a távoktatás strukturált ismeretanyagát. A meghatározásnak – első olvasatban – a gyűjteményszervezés szempontjából nincs igazán „újdonság tartalma”. Tudnunk kell azonban,

hogy a „strukturált” ismeretanyag felhalmozásánál a segítő, „információmenedzser” könyvtárosnak legalább olyan döntő szerepe van, mint magának a dokumentumnak. Tehát: a jövő gyűjtőkori kódexe értelemszerűen a szolgáltatást fizikailag elvégző könyvtáros szakember tudását is beépíti felsorolásába. Ez nemcsak tartalmában, de minőségében is más (új) szaktudást feltételez, és erre ma még nemcsak a könyvtári oktatás, képzés stúdiumai nem készültek föl (igyekeztem a legenyhébb kifejezést használni), de – szerintem – a nyilvános közkönyvtárak fenntartói, vezetői és munkatársai sem.

Még mindig sztereotípiákban gondolkodunk; még mindig úgy gondoljuk, hogy a gyűjtőkör elvi kiszélesítése (pl. az elektronikus dokumentumok beépítése és a távoli adatbázisok elérésének biztosítása) elegendő a közművelődéskönyvtárak társadalmi presztízsének meg- vagy visszaszerzéséhez. Hogy pusztán belső erőink átszervezésével, új kommunikációs infrastruktúrával ugyan, de könyvtári eszközökkel ki tudjuk szolgálni a változásokat. Hogy a szolgáltatáshoz elengedhetetlen szakismereteinket elég egy informatikai végzettséget nyújtó (?) egyetemi kiegészítő elvégzésével megújítani.

Lehet, hogy nincs igazam, és csak én nem látom, hogy olyan komplex könyvtárak létrehozásán munkálkodunk, ahol a már meglévő (modern) technikák és technológiák (pl. a könyvtári integrált rendszer és az informatikai infrastruktúra) „csúcsra járatásával” rendre újabb és újabb értéket hozunk létre; és hogy ennek megfelelően komplex tudású könyvtárosokat képezünk vagy továbbképzünk úgy, hogy az információs menedzser státusát – mint tevékenységet – integráljuk a köz(művelődési)könyvtárakban eddig bevált, széles körű olvasottsággal rendelkező könyvtáros személyiségébe. Sapienti sat.

Pobori Ágnes

Salgótarjában májusban

A szombathelyi látogatáson épphogy túl, sietve készülődtem salgótarjáni utamra. Vizsgaidőszakom kellős közepén az órák, a napok, a hetek repültek. A dolgaim végeláthatatlan sorában a salgótarjáni út a háttérben, számomra különös jelentőséget hordozva bontakozott ki.

„Balassi Bálint Megyei Könyvtár” – írtam be az interneten a keresőbe, és rákattintottam a start gombjára. Az eredmény legördült a képernyőn. Megtaláltam a könyvtár honlapját, majd tovább nyitogattam a weboldalakat. A harmadik találati oldal közepén egy évszám nézett felém: 1998. Felette apróbb betűk: „Magyar Könyvtárosok Egyesülete – XXX. Vándorgyűlés”. ELETEM első vándorgyűlése! - villant fel bennem az emlék, és a monitor már csak homályos hátere volt az előttem kirajzolódó képeknek. Akkoriban tanulóéveim elejét tapostam könyvtárunk titkárságán. Visszagondolva, világosan látom: kegyeibe fogadott a sors, amikor könyvtárosok közé vezetett engem. Effajta sorsfordulók jelentőségét néha az ember csak évek múlva fogja fel.

Az évek teltek. Helyzetem mindig is kettősnek láttam, és látom ma is. Családom, barátaim számára könyvtáros, ugyanakkor a könyvtárosok között szakmailag kissé kívülálló vagyok. Ami igaz is. Hozzá kell tennem, a könyvtárosok különösen büszkék (jogosan!) szakmájukra, és nehezen fogadják be a „messziről jött embert”. Mert ezekben az években lehetett részem egy különös egymásra találásban, egymásra találtunk: az írás és én.

A monitor újból körvonalazódott előttem és – bár ezek a gondolataim a következő napokban újból és újból visszatértek – tovább folytattam az anyaggyűjtést. Azonban túl sok mindent nem találtam. Később vendéglátóm, Bódi Györgyné, Zsuzsa, az intézmény igazgatója is megjegyezte: bár a helyi médiában rendszeresen megjelennek, az országos sajtóban az utóbbi években keveset szerepeltek.

Salgótarjában megérkezve, emlékeim alapján gyorsan megtaláltam a könyvtárat. Új, modern épület képe lebegett a szemem előtt a múltból. A bejárattal szemben büfé és kiállításra is alkalmas tágas tér várta annak idején a látogatót. Amikor most beléptem, egészen más kép fogadott: a büfé már nem üzemel, és egy átalakítás következtében fallal leválasztott munkaterületé vált a hajdani nyílt terület. Később, az épületben tett séta után meg kellett állapítanom: az 1988-ban épült, Finta József által tervezett könyvtáron már nyomot hagyott az idő. Az akkoriban újszerűnek számító tervezés, színek, bútorok szinte elavultnak tekinthetők. Bár minden évben próbálnak felújítani kisebb területeket (ezek főleg festési és javítási munkákat jelentenek), teljes körű rekonstrukcióra nincs pénz.

Zsuzsa az irodájában fogadott. Már az időpont-egyeztetés során érzékelhető volt, hogy tennivalókban nagyon sűrű időszakban keresem fel a könyvtárat, de ez nem látszott rajta. Kiegyensúlyozottan, optimistán nyilatkozott mindennapjaikról, céljaikról.

– *Sok elfoglaltságod van, köszönöm, hogy ennek ellenére tudtál fogadni.*

– Szívesen tettem. Tényleg igen sok a tennivalónk. A legközelebbi rendezvényünk a most szombaton tartandó „Nagy Könyv”-nap lesz. Ekkor térítésmentes beíratkozást ajánlunk az érdeklődőknek. Lesz lehetőség mind az internetes, mind a képeslapos szavazásra. Filmvetítést tervezünk a TOP 100-as lista regényeinek filmadaptációiból. Ingyenesen adjuk fölőspéldányainkat. És még rengeteg program vár látogatóinkra. Mikszáthot – Nógrád megye szülőttét – kitüntetve felolvasást tartunk a regényeiből. Mint ismeretes, nagy örömünkre *A fekete város* és a *Szent Péter esernyője* bejutott az első száz közé! Könyvtárunk példányait örökbe lehet fogadni, amelyet egy saját tervezésű ex libris jelez majd. Örülnénk, ha lennének felajánlások értékes helyismereti köteteink restaurálására is.

Aztán június elején is ünnepségre készülünk: könyvtárunk épülete átadásának 17. évfordulójára. Ezt az ünnepet az teheti majd emlékezetessé, hogy egykori igazgatónk, Kojnok Nándor születésének 70. évfordulója alkalmából emlékfalat avatunk, és helyismereti gyűjteményünk terét róla nevezzük el. Kojnok Nándor 1965–1969 között igazgatóhelyettesként dolgozott, 1969 és 1990 között – rövid államigazgatási kitérővel – igazgatóként irányította intézményünket. Megszervezte a megyei könyvtár korszerű szolgáltatását, Nógrád megye irodalmi életének aktív részese volt. Szerepe felbecsülhetetlen az új épület felépítésében és 1988. június 7-én történt átadásában.

Június első hétfőjén mindig a könyvtáros szakma Nógrád megyei legjobbjaikat köszöntjük az 1995-ben alapított Balassi Bálint-díjjal. Ezt az erkölcsi elismerést minden évben – általában – három kolléga vagy könyvtári közösség kaphatja. Ők nemcsak könyvtárunk dolgozói lehetnek, hanem olyan Nógrád megyei „kollégák”, akik sokat tettek a könyvtárügyért. A héten még egy fontos programunk lesz. Holnap Szentendrén a könyvtáros etikai kódexről tartanak regionális vitát. Ezt az ügyet is fontosnak tartjuk.

– *Mi a véleményetek a kódex tervezetéről?*

– Kollégáink körében vitát váltott ki az anyag. Az MKE helyi szervezete rendezte meg a vitafórumot. A titkár igyekezett az eszenciáját, az egyes területek lényeges elemeit kivonatolni. Ez alapján és az egyéni tanulmányozás után került sor a beszélgetésre. A kódex tervezetének hangsúlyos eleme az empátiával, a nyitottsággal végzett munka. Kollégáimról elmondhatom – egyben nagy értéküknek is tekintem –, hogy munkájukat ilyen módon, nagyon lelkiismeretesen végzik. A technikai fejlődés ellenére sem idegenedtek el az olvasóktól. Segítik őket, közvetlen emberi kapcsolatra törekszenek velük. Fontos, hogy ne legyen mechanikus a munka, hanem rugalmasan tudják kezelni a különböző helyzeteket. Lényeges, hogy azt a szemléletet valljuk: a könyvtáros nem a pulpituson ül a mindentudás birtokában, hanem egyenrangú partnere az olvasónak. Azonban jelezték a kollégák, hogy maguk az olvasók is változtak az idők során. Esetenként nem megfelelően viselkednek: gondolok itt például olyan esetekre, amikor a falakat összefirkálták, a könyvekből ki-

vágták a nekik éppen „tetsző” részeket, a zenei részlegben a zenét zajjal, mások elmélyült olvasásával zavarásával élik át. Történik olyan is, amikor – akárhogy igyekszünk a gyors kiszolgálás érdekében, mégis sorba kell állni a kölcsönző pultnál – az olvasók türelme elfogy, a késedelmi díjak kifizetése megjegyzésekkel jár. Alapjában azonban a kódexben lévő, az olvasók jogait és kötelességeit megfogalmazó résszel egyetértünk.

A könyvtári törvényben és a kódexben is megfogalmazódik, hogy a könyvtárosnak nem szabad semmiféle irányzat mellett elköteleznie magát, és a politikai nézeteit a könyvtárban, a munkájában megjeleníteni. A kollégák érzik is, hogy ez nem tere az effajta megnyilvánulásoknak. Ehhez a témához tartozik azonban az információáramlás egyfajta cenzúramentességének biztosítása. Az elmúlt években tapasztaltuk, hogy ha olyan folyóiratot, könyvet keresnek, amit a könyvtár nem szerzett be és esetleg szélsőséges irányzattal kapcsolatos a mondanivalója, a könyvtárat azzal vádolják, hogy cenzúráz. Fontos, hogy a könyvtáros az ezekre az igényekre adott nemleges választát hogyan fogalmazza meg. Mi az információhoz való egyenlő hozzáférés biztosítását tekintjük egyik fő feladatunknak.

– *A térség problémáinál tartva: hogyan látod Salgótarján, illetve a megye jelenlegi helyzetét?*

– Nógrád megye, Salgótarján 1989 utáni gazdasági helyzete sok problémát vetett fel. A hagyományos, a kiegyezés után idetelepült iparágak, a szénbányászat, az acélgégyártás, az üvegyipar elvesztették piacaikat. Az 1970-es években a fővárosból telepített iparágak szintén visszaestek.

Az észak-magyarországi régió megyéi közül Nógrád megye és városai, Salgótarján, Bátönyterenye, Szécsény térsége továbbra is a munkanélküliség keltette gondokkal küzd. A vállalkozások, a betelepülő új iparágak nem tudtak még elég munkahelyet teremteni. A város középiskoláiban érettségiző fiatalok nagy számban tanulnak tovább a felsőoktatásban. Sokan ingáznak naponta a fővárosba, a fiatal pályakezdők (diplomások és az egyre kevésbé piacképes tudással rendelkező képzett szakmunkás) munkához jutása igen nehéz. A megye lakosságának jelentős része apró falvakban él, és fokozatosan elöregszik.

Salgótarjánban a Budapesti Gazdasági Főiskola Pénzügyi és Számviteli Kara képez fiatal üzemgazdászokat, akiknek többsége más régiókból érkezik, majd el is távozik városunkból. Egyébként az itt szerzett diplomát igen értékesnek minősíti a munkacrőpiac. A főiskola fiataljai az úgynevezett Virág-mozgalom keretében hátrányos helyzetű gyerekek tanulását segítik a salgótarjáni Bóna Kovács Károly Hétközi Diákothonban.

Városunkban igen sok civil szervezet tevékenykedik, a hosszan elnyúló völgyben, völgyelágazásokban kialakult városrészek (Acélgégyári-telep, Baglyasalja, Zagyvapálfalva, Zagyvaróna stb.) lakói újjászervezték köreiket, egyleteiket.

Nógrád megye is az a terület, ahol nagy számú a roma lakosság. Az ő felzárkóztatásuk kiemelt feladatunk.

– *Hogyan próbáljátok a roma lakosságot behívni a könyvtárba? Vagy hogyan éritek el őket?*

– A múlt évben az NKA pályázata segítségével 13 községi iskolában a cigány gyermekek olvasáskultúrájának fejlesztéséért szerveztünk könyvtári programokat.

A Nógrád Megyei Vállalkozásfejlesztési Alapítvány PHARE pályázatának részeként pont a napokban zajlik helyi tolerancia programunk. Antalné Prezenszki Piroska biblioterápiás foglalkozásait, valamint Kériné Farkas Gabriella és Szemerády Miklósné bábos foglalkozásait Salgótarján három általános iskolájában tartjuk meg. Célunk az volt, hogy a gyerekek ismerjék meg a cigányság hagyományait, a Nógrád megyei cigány alkotók képzőművészeti, irodalmi alkotásait.

Ezenkívül májusi rendezvényünk volt a Nógrád Megyei Esélyegyenlőségi Koordinációs Irodával közösen szervezett, ún. „Esélyegyenlőségi Hét” programsorozat, amelyhez mi is csatlakoztunk. Programjainkat a tudáshoz való egyenlő hozzáférés esélye jegyében tartottuk. A könyvtár előtti sétálóutcában tanácsadó-információs sátrakat állítottunk fel. A rendezvény mozgássérülteknek, látás- és hallássérülteknek, időseknek, értelmi fogyatékosoknak is szólt. Kiállítást is rendeztünk a munkáikból. Az időseket itt külön kiemelném abból a szempontból, hogy a házi kölcsönzés szolgáltatásunkat újraindítottuk a régi hagyományok alapján. Szerecsére nyertünk egy pályázatot is, amelynek segítségével a megfelelő technikai háttér is megvan a gyengén látó olvasók információhoz való jutásának biztosításához.

– *Nagyon körültekintően és nagy odaadással beszélsz a munkáidról. Mióta vezetted az intézményt?*

– 2004. november elsejétől pályázat útján nyertem el az igazgatói megbízást. Elődöm a korábbi ciklusban Oroszné Katona Anna volt, aki betegsége, műtete után most gyógyulóban van, és nyugdíjba vonult. Korábban közel tizenöt éven át a könyvtár helyismereti különgyűjteményét vezettem. Eredeti szakmám szerint történelem–orosz szakos tanár vagyok, az ELTE könyvtár szakán, posztgraduális képzésen diplomáztam 1993-ban.

Még a megbízatásom kezdete előtt, 2003-ban nagy leépítés történt intézményünkben. Tizennyolc főt bocsátottak el. Hat szakmai státus elvesztését jelentette ez, valamint a portaszolgálat és a takarítás kiszervezését. Nagyon megéreztük a szakmai státusok leépítését, de nem kívántunk visszalépni a szolgáltatásokban. Nagy erőfeszítést igényel tőlünk a helytállás. Negyvenen vagyunk, ebből egy kolléga Somoskőújfalun, a fiókkönyvtárunkban. Tudjuk, hogy jelenleg más megyékben is súlyos gondok vannak. Mi most már ebben élünk, ilyen körülményekhez igazodunk. Betegség, hosszú távollét, nyugdíjba vonulás esetére szóló felmentési idő – mind gondot jelent, de igyekszünk megoldani. A részlegek egymásnak is segítenek. Új Szervezeti és Működési Szabályzattal igyekeztünk jó megoldásokat találni. Igaz, ami igaz, sokszor feszültek a kollégák. De mindig azt kérem, közvettem, hogy helyt kell állni, és kollégáim is támogatnak ebben. A nyári szabadságot most, a fenntartóval egyeztetve a földszinti terünkben biztosított szolgáltatással oldanánk meg. A fenntartónk egyébiránt Nógrád Megye Közgyűlése, a városi könyvtári feladatokat pedig a Salgótarján Megyei Jogú Város háromévenként megújított megállapodása alapján látjuk el.

A másik körülmény, ami nagyban befolyásolja mindennapjainkat, az épület állapota. A lapostető és a kupolák szigetelése megtörtént, de a kölcsönzői térben az ún. „fényfolyosót” fel kell újítani, mert beázik. Ezt augusztusra, illetve szeptemberre tervezzük. Hosszú távon nyilván átfogóbb felújításra lesz szükség. Üzemorvosi szempontból például a padlószőnyeg komoly allergizáló tényező, és az évek múlá-

sával egyre komolyabb veszély forrása. Viszont számunkra jelenleg az 5000 négyzetméter járólappal történő leburkolása anyagi forrás híján elérhetetlen.

Az NKÖM Közkincs programja most nagyszerű lehetőséget biztosít a fenntartónak hosszúlejáratú hitel fölvételére. Remélhetőleg, Nógrád Megye Közgyűlése, fenntartónk és Salgótarján Megyei Jogú Város mint az épület tulajdonosa, élnek ezzel a pályázati formával.

Küzdünk minden nap, és sokszor pillanatok alatt történő egyeztetésekkel kell megoldani a problémákat.

Ezzel együtt fontosnak tartom a távlatokban való gondolkodást is. Úgy gondolom, hogy a legtöbb könyvtárigazgató hasonló helyzetben van. Mindezek mellé most az egyik fő feladat, ami nagyon sok teendővel lát el minket, a kistérségi ellátás.

– *Miben áll ez a munka?*

– Nagyon sokat dolgozik a Módszertani osztályunk. A 15 éve működő ellátó központ 33 települési könyvtár ellátását végzi. Az önkormányzatokkal történő szerződéskötés alapján dolgozunk velük. Szerzeményezünk, feldolgozzuk és kiadjuk a dokumentumokat, valamint különböző szolgáltatásokat nyújtunk számukra. A megyei önkormányzat a 2003-as létszámleépítésünkénél kiemelte, hogy ezt a tevékenységet ne hanyagoljuk el, sőt javítsuk, bővítsük a szolgáltatásokat.

A most különösen aktuális, ehhez a témához kapcsolódó feladatunk múlt év decemberében kezdődött. A salgótarjáni kistérségben el tudtuk érni, hogy a könyvtári normatívát négy olyan település megigényelje, ahol nem működött nyilvános könyvtári listán szereplő könyvtár. A kistérség – mint többcélú kistérségi társulás – könyvtárunk szakmai segítségével nyújtotta be a pályázatot. A nemrég elnyert összeget – 4,3 millió forintot – az ebben a kistérségben lévő négy település: Rákócziánya, Sóshartyán, Kishartyán és Ipolytarnóc könyvtárait fordítjuk: számítógépes fejlesztésre, dokumentumok beszerzésére, könyvtári bútorok vételére.

Az elmúlt időszakban a Belügyminisztériumba benyújtandó pályázatokon is dolgoztunk. A minisztériumon keresztül ugyanis mozgókönyvtári ellátás biztosítására lehet pályázniuk a társulásoknak. A mozgókönyvtári ellátásnak két lehetséges megoldása van. Az egyik az, amikor a többcélú kistérségi társulások ösztöfognak és bibliobuszra pályáznak, ennek segítségével a megyei könyvtár látja el a térségben a szolgáltatást. A másik lehetőség pedig az, amikor megállapodnak a kistérségek a megyei könyvtárral, és ily módon pályáznak könyvtárfejlesztésekre. Mi az utóbbi megoldást választottuk, mivel a jogszabályok szerint erre is van mód. Az egyik a rétsági kistérség, ahol 25 település van, amelyből tíznek a könyvtára nincs rajta a nyilvános listán. A megyei könyvtár ebben az esetben is felajánlotta a szakmai együttműködést és 23 690 000 forintos fejlesztésre pályáztunk. A másik a szécsényi kistérségi társulás. Itt is van hét olyan települési könyvtár, amely nincsen rajta a nyilvános könyvtári listán.

– *Miért nincsenek rajta ezek a könyvtárak ezen a listán?*

– Azért, mert az önkormányzat nem indította el azt az adminisztrációs folyamatot, amely ehhez szükséges. Tulajdonképpen most nem járnak rosszul, mert – mivel nincsenek rajta a listán – ezáltal pályázhatnak ezekre a pénzekre. Ezek a települések 500–600 lélekszámúak. A lakosság ragaszkodik ahhoz, hogy a könyvtár ott legyen helyben. A bibliobusszal szemben fenntartásaik vannak. Az a szemlélet a jellemző,

hogy az a biztos, ami ott van. Visszatérve a pályázatokra, sajnos, a pásztói kistérség visszalépett. Ha most ezek a kistérségi pályázatok sikeresek lesznek – amit nagyon remélünk –, akkor a hat módszertanos kollégának igencsak megnő a feladata, hiszen ezeknek a könyvtáraknak nemcsak az általános szolgáltatásokat kellene nyújtani, hanem a pályázaton szerzett pénz felhasználásában is kellene segíteni. Ha sikeresen pályázunk, a mi szolgáltatásaink fejlesztésére is lehetőség nyílik.

– *Tehát bizonyos szinten ez kölcsönös folyamat.*

– Igen. Részben technikai fejlődést jelent, de ami talán még fontosabb, hogy eleget tudunk tenni annak az elvárásnak, hogy Nógrád megyében – amely aprófalvas megye a maga kb. 120 önkormányzatával – nagymértékben fejlődhessen a könyvtári ellátás. Csak két kistérségben nem tudtunk lépni: Bátorfyerenyén és Balassagyarmaton. De már a mostani eredményeinknek is örülünk, és alig várjuk a július végi pályázati eredményhirdetést!

És ha már a technikai fejlődésnél tartunk. Az EU-ban is, de világméretű tendencia is a digitalizálás felértékelődése. Mi a helyismereti gyűjteményünket már digitalizáltuk. Egyetértek azzal, hogy ez nagyon hasznos lehet sok dokumentum tekintetében. Erre nagyon komoly pénzeket szánnak. Ugyanakkor azt is látom, hogy a technikai fejlődés hihetetlenül gyors, és ennek következtében hamarabb elavulnak a számítógépek és más számítástechnikai berendezések. Most MOKKA-pályázaton vettünk egy tükörszervert – így a biztonság nőtt. Viszont jó lenne, ha pályázaton ismételten lehetőséghez jutnának a megyei könyvtárak informatikai eszközök beszerzése tekintetében. Most az NKA városi könyvtárak részére videoprojektor beszerzésére írt ki pályázatot. Megjegyezném, hogy mi olyan megyei könyvtár vagyunk, amelynek nincs videoprojektor, és még nem is tudott megpályázni egy ilyen berendezést.

– *Az eszközök beszerzése nem fér bele az intézmény költségvetésébe?*

– Nem. Biztos, hogy nem. A fenntartónk az önrészt persze mindig megadja, ha egy pályázatról van szó. 2004 szeptemberében például a számítógépes kölcsönzés beindítását segítette. Decemberben egy nagyképernyős televíziót és DVD-lejátszót kapott intézményünk. Egyéb nagy értékű beszerzésekre saját költségvetési keretből nincs lehetőségünk. Pályázat útján lesz az archíválást segítő DVD-írónk, nagy teljesítményű nyomtatónk. A kiegészítő érdekltség-növelő támogatásból tudtunk december hónapban a módszertani munkához számítógépet vásárolni.

A másik problémánk a sávszélesség, a több mint ötven gép igénybe veszi internetszolgáltatásunkat. Reméljük, hogy ez az idén megoldódik.

– *Másik napirenden lévő témakör: a Kulturális Stratégia. Mi a véleményed erről az anyagról?*

– Amikor a Kulturális Közlönyben olvastam a hosszú távú stratégia anyagát – megmondom őszintén – nagyon kevésnek tartottam a könyvtárról szóló részt. Nem tudom, hogy másoknak mi a véleménye, de az az alig egy oldal, ami a könyvtárügyről szól, nagyon kevés. Nem tudom, miért foglalkozik a stratégia többet a közművelődéssel és a múzeumüggyel. Az elmúlt továbbképzési programban a Magyar Művelődési Intézettől Hunyadi Zsuzsanna ismertette a legutóbbi, Magyarországon készült kulturális felmérést. A könyvtárról szóló részből visszacseng, hogy

3 százalékkal nőtt a könyvtárak látogatottsága. Azt saját bőrünkön tapasztaljuk, hogy a könyvtárba járó réteg egyre nagyobb igényeket támaszt velünk szemben.

Meggyőződés, hogy szükség van a könyvtárra. Nyilván ez a kollégák véleménye is. És azt hiszem, hogy te is így vagy ezzel, hiszen elkötelezettek vagyunk a szakma iránt. Úgy látjuk, hogy elismerik az állampolgárok a könyvtárosok erőfeszítését. Készült Salgótarjában, a helyi fiatalok körében a közérzetükről egy felmérés. Örömmel láttuk, hogy ebből kitűnik: a könyvtár az egyik olyan hely, ahova szeretnek bemenni. Mert ott kulturált környezetben, segítőkész emberekkel találkozhatnak, és megkapják a szükséges információt vagy amire éppen szükségük van. A szaksajtóban olvashatunk olyan vizsgálatokról, amelyeknek a témája, hogy miért nem jönnek el a könyvtárba az emberek. Ez itt, nálunk is lehetne felmérés tárgya. Meglévő olvasóink, törzsolvasóink mellett nyitnunk kell a könyvtárat eddig el nem ért állampolgárok felé is.

A könyvtárban tett séta során megismerkedtem a különböző részlegekkel. A helyismereti különgyűjteményben régi kiadású Madách vagy Mikszáth könyveket az ember féltő gonddal vesz a kezébe.

A 2002 júniusa óta működő virtuális olvasóteremben teltház van, minden gépnél szorgosan dolgoznak az olvasók.

*Az Info*Tár*Salgó 1998 óta bevezetett szolgáltatás. Ide a helybeliek a mindennapi élet problémáinak megoldásáért, közhasznú, közérdekű információkért jönnek. Tájékoztatót kaphatnak utazáshoz, tanuláshoz, szabadidős tevékenységhez és még a háztartásban felmerülő gondokhoz is.*

A „fényfolyosó” tényleg hangulatos része a könyvtárnak. Kár, hogy most a földön elhelyezett flakonok – melyek a plafonról csöpögő vizet hivatottak felfogni – kissé megzavarják a fényjáték varázsát.

Egy kisebb, elkülönített helyen, paravánokon éppen az értelmi fogyatékos gyerekek munkáiból láthatunk kiállítást. Egyébként több művész állított ki már itt.

Nógrád megye kulturális, művészeti és közéleti folyóirata, a Palócföld szerkesztősége is a könyvtár épületében kapott helyet. „Nógrád megyét számtalan előítélet, negatív minősítés sorolja be az értékében alábecsült megyék közé. Ezek természetesen mind hamis tények alapján megfogalmazott állítások, amelyek ellen védekezni nagyon nehezen lehet. Elsősorban úgy lehet szembeszállni, hogy a megye folyamatosan mutatja fel azokat az értékeit, amelyek a nemzeti kultúra állandósult részévé váltak és azt gazdagítják. Ilyen a táji, történeti értékrend, az irodalmi hagyomány Madách és Mikszáth fémjelezte sora, és természetesen ilyen a Palócföld is. Mert azért, hogy Nógrád megyében a sokféle társadalmi és gazdasági változás olykor ellentmondásos jelenségei és hatása közepette megmaradt a Palócföld, azért ez sokat mond a megye megtartó, értékőrző gondolkodásmódjáról.” A folyóirat ötven éves fennállását tavaly ünnepelték. Ekkor Nógrád megye közgyűlése Madách-díjjal tüntette ki a lapot, és Salgótarján város Pro Urbe-díjával is elismerték értékterjesztő tevékenységét. Jelenleg az NKA támogatásával, kéthavi rendszerességgel jelenik meg.*

* Idézet Praznovszky Mihály főszerkesztő 2004. évi beszámolójából.

Vendéglátóm egy kora délutáni rövid programmal lepett meg. Salgótarján híres Bányamúzeumába vitt el.

A XVIII. század elején érdeklődést keltő, majd a század utolsó harmadában felfedezett széntelepek Salgótarját az egész medence szénbányászatának központjává emelték. Hazánk első földalatti bányamúzeumába mentünk tehát, amely szinte a város szívében van, az egykori József lejtősakna felhagyott, de még épségben lévő vágatrendszerében.

A felszíni állandó kiállítást a bányakolónia egyik megmaradt tiszti lakásában rendezték be. Ez Nógrád megye és Salgótarján bányász és munkás rétegének élet- és munkakörülményeit mutatja be a XIX. század közepétől a Tanácsköztársaság bukásáig.

Szerencsénkre pont jókor érkezünk, mert egy csoport késése miatt az idegenvezető kettőnket rögtön le tudott vinni a föld alatti járatokba. Sisakot tettünk a fejünkre, és az esőzés miatti csúszós, sáros talajon végigjártuk az aknákat. Életnagyságú, bányászokat megjelenítő figurákat és működés közben is megtekinthető gépeket láthattunk.

A múzeumtól távolodóban még visszaneéztem egy pillanatra. A bejárat felett a bányászok köszöntését olvashattam, amellyel én is búcsúzó: „Jó szerencsét!”.

(Az Országos Könyvtári Kuratórium megbízásából készült 2005. május 24-én)

Pegán Anita

Gondolatok a szarka farkáról és a könyvtár átpozícionálásáról

„Nézd meg, hogy miben vagy te a legjobb, s azzal foglalkozzál! Amiben nincs esélyed az élen maradni, azt bízd másra” – hangzik a kihelyezés (outsourcing) alapvetése. Az erők szétforgácsolódásától óvó józan paraszti ész sem marad el, sőt: ha nem te vagy a legjobb, azaz más jobban / gyorsabban / olcsóbban / hatékonyabban tudja ellátni a feladatát, akkor hozzá képest csak nagyobb ráfordítással lehet ellátni az adott feladatot. A képlet természetesen valamivel bonyolultabb, de a fenti alapvetés áthágása eséllyel jelent veszteséges vagy az optimálisnál nagyobb ráfordítást igénylő munkavégzést. Közszolgálati intézménynél pedig közpénzráfördítást.

A könyvtári tevékenységeken a hazai könyvtáros gondolkodás igen szerteágazó területet ért. Ha például egy könyvtárvezető megfogalmazza, mit is vár a leendő könyvtárostól, akkor rendszerint irreálisan széles tudásspektrumot határoz meg. Ilyen igényeknek garantáltan meg sem lehet felelni (ahogyan a lista meghatározója sem). Hiszen tudjuk: a szarka sokat akar, és egy fenékkal csak egy lovon ülünk stb. A másik gond, hogy ilyen széles tevékenységi kör eredményes menedzselése

is reménytelennek látszik – ha csak a hazai szakma irányítását vesszük is alapul. Ezért aktuálisabbá válik a könyvtári tevékenység átpozícionálása, azaz az információs szektorban való helyének szerepének, célcsoportjainak áttekintése, módosítása. (A feladatra most készül könyvtári marketingstratégia is. E cikk nem foglalkozik az átpozícionálás más marketingvetületeivel, a célcsoportok kérdésével, az alapszolgáltatások belső struktúrájával vagy a kommunikációval.)

Alap- és kiegészítő tevékenységek

Számos könyvtárdefiníció létezik, önhatalmúlag most a Maurice Line által is használtat idézem: „managing information to people”, azaz *információ menedzselése az emberek számára*. Ami nyilván a lényegét fogalmazza meg. Nincs benne pl. a könyvtári szobanövények gondozása¹ (pedig az olvasói komfortérzetet nyilván növeli), a dokumentumbeszerzés (pedig a könyvtár jelentős részben ma is dokumentumokat szolgáltat), a könyvtárközi kölcsönzés, a katalógusépítés, a takarítás és a büfé, elektronikus dokumentumok készítése stb. sem – bár vita felett áll, hogy mindezek növelik a könyvtári szolgáltatás eredményességét. Hogy különböző kultúrkörökben és szakmai rezsimekben mit gondolnak a könyvtári alapfeladatokról és a csatolódo tevékenységek integráltsági szintjéről és annak változásairól, az szakmai diskurzusok tárgya és szakmapolitikai kérdés. Nagyon durván talán kijelenthető, hogy az általunk gyakran példának tekintett országok könyvtárügyében a könyvtárak közvetlen hatáskörében végzett feladatok köre szűkebb, mint idehaza. Jellemzőbb a kiszervezés, illetve a könyvtárakat szolgáló vállalkozások elterjedtsége.

A szolgáltatások kiszervezésének (outsourcing; contracting out) célja, hogy a korábbival azonos szintű szolgáltatást alacsonyabb költséggel, vagy jobb szolgáltatást a korábbi költségen biztosítson azáltal, hogy az intézmény saját tevékenységeit alapkompenciákra korlátozza. (Az alapkompenciák azok a tevékenységek, amelyeket az intézmény a környezetéhez képest stratégiaailag a legeredményesebben és leghatékonyabban tud elvégezni.) A folyamatban lépései:

1. Alapkompenciák meghatározása. Minden olyan tevékenység, amely nem tartozik ebbe a körbe, a kiszervezés tárgyává válhat.
2. A lehetőségek felmérése, a várható eredmény kalkulálása (megéri-e a folyamat). Szerződés-kötés a kiválasztott alvállalkozóval.
3. A tevékenység folyamatos ellenőrzése, koordinálása.

A kiszervezés specializálódáshoz vezet a szolgáltatók körében, azaz a szolgáltatók kevesebbféle dologgal foglalkozva forrásaikat inkább képesek magkompetenciáikra összpontosítani, ezáltal a megmaradó szolgáltatások szintjét növelni.²

Konkurencia...

Sőt. Azzal is szembesülni kell, hogy a könyvtárhoz kötődő, a fenti definícióhoz kevésbé szorosan tartozó tevékenységeket végző vállalkozások a könyvtárosok kö-

zött is zavart okozó fejlődést mutatnak. Ilyen például a Google digitalizálási megaprojektje, illetve keresőrendszerének teljesítménye, az Amazon.com visszakeresési rendszere, a szemantikus web mint tudástérképező és visszakereső rendszer, tizenöt terabájnyi felhalmozott adatvagyon (pl. a Dialog esetében), testreszabott on-line hírszolgáltatások stb. Nem véletlenül érzi ezeket sok könyvtáros birtokháborításnak (ami azonban a lényegesen mit sem változtat). Az üzleti szolgáltatók előretörése híven tükrözi az „információ – pontosabban fogalmazva: – a tudás = hatalom” képletet. Hogy a könyvtárak hatalma e régi igazság felismerése által hogyan alakult a használók szemében az utóbbi 10–15 évben, nos ez most messzire vinne.

Általános képlet, hogy a piac által lassan változóknak ítélt közszolgálati szektorokban megjelennek a hagyományos szolgáltatók térítéses alternatívái, az egészségügyben éppen úgy, mint az oktatásban és a könyvtárak vagy éppen a közbiztonság területén.

A használók az információs folyamatban döntően tudásszerzés céljából nyúlnak szolgáltatásokhoz. Az általuk leginkább ki nem fejezett igény a lágy, és legfontosabb forrásokra vonatkozik (melyet a könyvtár jellemzően nem szolgáltat, pl. szakértői tanácsok közvetítése). Az igény ezt követően a dokumentumokra vonatkozik, amelyeket a könyvtár alapvetően saját fizikai falain belül szolgáltat, azokon kívül pedig inkább bibliográfiai leírásokként (vö.: OPAC). A konkurens szolgáltatók e bibliográfiai szintet rendszerint kihagyják, és teljes dokumentumot kínálnak határok nélkül. Bár a könyvtárak is igyekeznek, nehézkedésük nagyobb.

Gyorsaság és rugalmasság

Mint szervezetek, az üzleti vállalkozások gyorsabban reagálnak a kihívásokra, még ha szolgáltatásuk általában kevésbé robusztus, mint az évszázadok óta működő, és a történelmi szemléletben jobban beágyazódott, ha tetszik, emiatt romantikusabb könyvtári rendszereké. A gyorsabb reagálás mellett hatékonyabbak is – legalábbis ez derül ki pl. – a szabad értelmiségiek civil kurázsijából(!) kipattant, majd később elintézményesült – MEK-be közelmúltban bekerült egyik dokumentumból.³ Ha pedig az üzleti alapú vállalkozások hatékonyabban szolgálnak, akkor milyen alapon költi a fenntartó drágább szolgáltatásokra a közpénzt? Kiszámolta-e például valaki, hogy melyik a nagyobb: egy ODR-ben szolgáltatott kölcsönkönyv teljes tranzakciós költsége, illetve a dokumentum üzleti szolgáltatótól való beszerzése (tulajdonba vétele) szőröstül-bőröstül. Az adat nyilván bárki számára elérhető, publikus, hiszen közpénzfelhasználásról van szó.

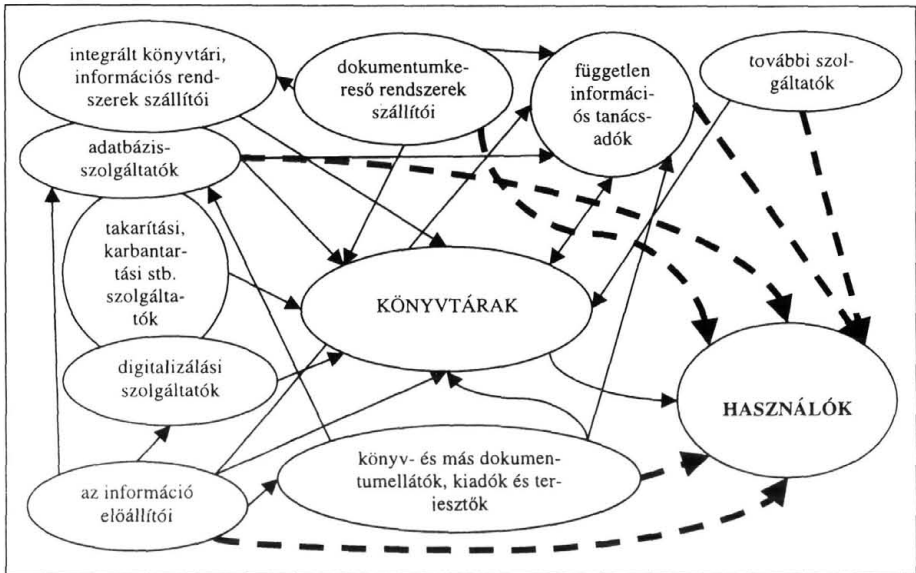
Kiszervezési anomáliák és területek

Az összkép nyilván itt is összetettebb, hiszen a köz- és magánszféra közötti üzleti kapcsolatok sorát tekintve mindenki fel tud sorolni balul elsült projekteket, amelyek végén az ország számára feltehetően sokkal többbe került a leves, mint a hús. Szerződésről dönteni, szerződést kötni és a szolgáltató teljesítményét rendszeresen ellenőrizni tehát alapvetően más tudást igényel, mint magát a feladatot elvégezni. Úgy tűnik, hogy ennek megtanulását nem lehet megtakarítani. Ugyanis

logikusnak látszik alapos mérlegelés után a könyvtáraknak az alapkompenciákra támaszkodni, és a lazábban kötődő, mások által hatékonyabban elvégezhető feladatokat mástól megvásárolni.

Hogy melyek lehetnek a kívülről megvásárolható tevékenységek? Vázzunk fel egy leegyszerűsített információs értékláncot.

**Értékláncok az információs szektorban
(a könyvtári szolgáltatás kiemelésével)**

A leegyszerűsített, első látásra mégis bonyolult ábrából látszik, hogy vannak a könyvtárat kikerülő, számára konkurens, a használók számára hasznos szolgáltatások (kínálatuk iránya vastag szaggatott nyíllal jelölve). Ez azt is jelenti, hogy a könyvtárak szolgáltatói nem feltétlenül szorulnak a könyvtárakra mint közvetítőkre, belátásuk szerint közvetlenül is szolgálhatják a fizetőképes végfelhasználót. A versenyhelyzetben egy szinten túl a könyvtár csak költségvetési protekcionizmussal maradhat meg a korábbi szinten, ami azonban az egész rendszer hatékonyságát rontja – az adófizetők pénzéből.

A fenti tényezők miatt hasznosnak látszik, ha a könyvtár visszavonul olyan területekről, amelyekben nem tudja szolgáltatását versenyképesé tenni, és kiszervezi, esetleg megszünteti azokat. (Ez – mint később látni fogjuk – ijesztőbben hangozhat, mint a valóság.) Megfelelő szerződés (beépített garanciák) esetén a felszabaduló összegből a megmaradó a külső szolgáltató megfizetése, illetve a megmaradó szolgáltatások fejlesztése lehetséges. (Gyakori, hogy a nem megfelelően kötött szerződés miatt fordul el a szervezet a kiszervezéstől. Pedig a nem megfelelő alkalmazás miatt nem maga az eljárás tehető felelőssé.) Tény, hogy a kiszervezésből nem várható jelentős megtakarítás, viszont a megmaradó területekre biztosan több figyelem jut, azon egyszerű oknál fogva, hogy kevesebb terület menedzselése könnyebb, mint több területé.

Kedvezőbb könyvtári pozíció

Kiinduló kérdésünkhöz visszatérve tehát megállapítható, hogy marketing szempontból kulcsfontosságú meghatározni az optimálisan kis területet (magkompetencia), ahol a könyvtár vagy a könyvtárak rendszere kiemelkedő szolgáltatást képes nyújtani. Feltételezhetően ide tartozik 1. a helyi közösség közvetlen, fizikai szolgálata: tájékoztatás, az információszerezés és olvasás támogatása, 2. az értéknövelés (a pusztán információ tudássá alakítása) – összefoglaló néven az alapkompentenciák, illetve 3. a többi, az alapkompentenciát támogató tevékenység (dokumentum-előállítás, digitalizálás, nyomtatott és elektronikus dokumentumok beszerzése, információs infrastruktúra beszerzése és fenntartása, takarítás, karbantartás, épületfenntartás stb.) koordinálása, menedzselése.

Ez utóbbi tevékenységek végzéséhez nem szükséges tehát könyvtári alapismeret, viszont jelentős részükhöz szükséges a könyvtári kompetenciák szempontjai szerinti koordináció, menedzselés.

Már ma is kiadott tevékenységek

A hazai könyvtárak ma is élnek – ha korlátozottan is – a kiszervezés eszközével, bár erre az illetékesek alapesetben nem gondolnak. A nagyobb karbantartási tevékenységeket jellemzően kívülről vásárolják, és kevesen foglalkoznak az integrált szoftver vagy éppen elektronikus könyvtár házi készítésével is. A nyugati gyakorlat ebben messzebbre megy: leggyakrabban külső szolgáltatónak adott szolgáltatások az állományvédelem, állománymenedzsmen, katalogizálás, retrospektív konverzió, dokumentumbeszerzés, besorolási adatok egységesítése, informatikai rendszer.⁴

A tevékenység kiadva nem feltétlenül kerül „messze” a könyvtártól. A hazai könyvtárak holdudvarában is működnek egykori könyvtárosok, akik az igényeket jól ismerve könyvtáraknak szolgáltatnak marketingben, könyvtárápításban, -berendezésben stb. Idővel az is előfordulhat, hogy tervszerűen válnak ki vállalkozóbb szellemű könyvtárosok a szervezetből, hogy egykori munkaadójuk és más könyvtárak számára rugalmasabb munkaszervezésben kínálják szolgáltatásaikat.

Módosul a könyvtárosi kompetenciák köre is

Az alapkompentenciák fenntartásához, fejlesztéséhez szükséges szaktudás köre is módosul. A jelenlegi könyvtáros képzési kínálatot alapul véve

- megnövekszik a kommunikáció, információkeresés, a menedzsmen, a marketing, PR- és prezentációs ismeretek jelentősége,
- csökken pl. a dokumentumfeldolgozásé, osztályozásé, katalogizálásé, informatikáé, könyvtártörténeté.⁵

Ez sokakban ébreszthet riadalmat. Ám ez nem szükségszerű, hiszen a könyvtári és más információs igényeket közvetlenül szolgáló tevékenységek semmivel nem alacsonyabb rendűek, mint a könyvtáriak. A változás mint riadalomkeltő tényező

azonban tény, hogy felerősödhet egy jelentős bizonytalanságkerülési és hatalmi távolsági indexszel rendelkező szakmában.⁶

Visszatartó tényezők

A könyvtári szolgáltatás átpozícionálásában feltehetően ez, tehát a félelem a legnagyobb visszatartó erő. Ennek okai között megtalálható a szakmai potentátok szintjén a hiányos ismeretportfólió, a félelem a kontroll elvesztésétől, a hierarchia alsóbb szintjein pedig a vélt vagy valós tehetetlenség érzése, amely ugyan teljesen megérthető nagy hatalmi távolsággal rendelkező kultúrákban, de távolról sem szerencsés.

Tény, hogy a magyar könyvtári közgondolkodásban egyelőre alig téma a szolgáltatások kihelyezése. Ahogy egy megyei könyvtárak gyakorlatára vonatkozó 2004. novemberi felmérés⁷ kimutatta, a könyvtárvezetők igen gyakran inkább szégyennek élik meg, ha valamilyen szolgáltatást közvetlen hatáskörükön túlról, könyvtáron kívülről kényszerülnek beszerezni, amely az együttműködésben való járatlanságot is mutatja. Az önellátás viszont nemritkán még (időnként kétes) büszkeség forrása is. Emellett a könyvtárvezetőknek kevés az ismeretük a könyvtáron kívüli, alternatív információs szolgáltatások kínálatával, elérhetőségével, áraival kapcsolatban. (Ugyanez a felmérés részletezi a félelmek politikai, gazdasági, kulturális és szakmai vonatkozásait is.)

Nem érdemes túl sokat markolni

Bizonyítható, hogy a könyvtári szolgáltatások jelenlegi széles spektrumát a versenytársak tőkeereje, technológiája, rugalmassága miatt hatékonyan fenntartani egyszerűen lehetetlen (vö. a patinás könyvtárak által is partnerként elismert Google tőkéje, szaktudása és vehemenciája vagy a kisebb-nagyobb információs vállalkozások rugalmassága akár idehaza is stb.), legfeljebb az adott tevékenység agonizálásának költséges meghosszabbítására van lehetőség. Vegyük észre: a változatlan technológia, eljárás minden beavatkozásunk nélkül is elveszti hatékonyságát, ha a piacon jobban teljesítő szolgáltató jelenik meg. Mindezek miatt kerülhet a hangsúly a bemenet növelése helyett (ami természetesen továbbra is kívánatos volna) a hatékonyság növelésére. Ennek egyik első lépése lehet az „aki sokat markol, keveset fog” elv – no és a közmondásbeli szarka farka esete – alapján a források és a figyelem alapkompenciákra való összpontosítása.

JEGYZETEK

- 1 Norvég felsőoktatási könyvtárban láttam, hogy e munkát ott speciális szolgáltató végzi díjazásért.
- 2 Mikulás Gábor Forráskihelyezés információs és könyvtári szolgáltatásokban. = Vezetéstudomány, 29 (1998) 3. sz. 36–42. p. <http://www.gmconsulting.hu/inf/cikkek/068/index>.

htm (A szerző jelen tudása szerint 'forráskihelyezés' helyett 'kiszervezés' kifejezést használt volna a címben.)

- 3 J. David Brown–John S. Earle–Álmos Telegdy: Does privatization raise productivity? : Evidence from comprehensive panel data on manufacturing firms in Hungary, Russia and Romania. = KTI/IE Discussion Papers 2004/25, Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences. Elektronikusan: <http://www.mek.oszk.hu/02200/02280/02280.pdf>
- 4 Pl.: David Wood: Is contracting out cost-beneficial? = Alexandria 6 (1994) 3 sz. 157–158. p., vagy: Claire-Lise Bénaud–Sever Bordeianu: Outsourcing library operations in academic libraries : an overview if issues and outcomes. – Englewood : Libraries Unlimited Inc., 1998. – 215 p.
- 5 Az Egyesült Királyságban vannak könyvtárosokat képző intézmények (pl. Queens University, Belfast), ahol az osztályozás és katalogizálás lényegi oktatása nincs a tantervben, mondván, hogy azt sok más helyen tanítják, és így a Queens University képzésében más területre specializálódnak. Idehaza éppen a képzési kínálat egységesítése az aktuális irányvonal.
- 6 Mikulás Gábor: A kultúra kérdése – lépések a tudásmenedzsment felé. = Könyv. Könyvtár, Könyvtáros, 14. (2005) 1. sz. 37–46. p. Teljes verzió: <http://www.gmconsulting.hu/inf/cikkek/231/index.htm>
- 7 Mikulás Gábor–Köntös Nelli: Lexternalisation et les bibliothèques municipales Mikulás Gábor hongroises : un développement lent et laborieux [Kiszervezés és a magyar megyei könyvtárak – lassan, de bizonytalanul]. = Externalisation et sous-traitance dans les services d'information : État des lieux et perspectives. – ADBS : Lyon, 2004. – 278 p.

Mikulás Gábor

Könyvtárbusz – Szeminárium a mozgókönyvtári ellátásról

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma megbízásából – a British Council támogatásával – a Berzsenyi Dániel Könyvtár és a Könyvtári Intézet nemzetközi szakmai napokat szervezett Szombathelyen, március 16–17-én. A rendezvény célja az volt, hogy a bibliobusz (mint az előadásokból kiderült, ma már helyesebb könyvtárbuszt mondani) üzemeltetésében járatos, gazdag tapasztalatokkal rendelkező külföldi és hazai szakemberek átadják ismereteiket azoknak a hazai kollégáknak, akik a Magyarországon is kiterjeszteni tervezett szolgáltatási formában a közeljövőben érintettek lesznek. Parádés előadói gárda gondoskodott arról, hogy a szövevényes kérdéskör minden ága-boga területekre kerüljön. Az első előadó, *Koncz Erika*, a NKÖM államtitkár asszonya természetesen nem magukról a könyvtárbuszokról szólt, hanem – miként az előadói pulpituson őt követő *Skaliczki Judit*, a NKÖM Könyvtári Főosztályának vezetője – azokról a keretekről beszélt, amelyek, mint a Közkinccs-program, illetve a kistérségi könyvtári ellátás, a kisteleplülések tervezett

könyvtári ellátási reformja, szükségessé teszik – többek között – a könyvtárbuszok felhasználását, az általuk nyújtott szolgáltatások bevezetését vagy újra történő bevezetését. Hiszen a szolgáltatások „kihelyezése”, „mozgatása” természetesen sokkal szélesebb körű program, mint a könyvtárbuszok üzemeltetése, ám ez utóbbi is szerves része a tágasabb, átfogóbb reformnak. És ezúttal éppen ezek, a könyvtárbuszok kerültek az érdeklődés homlokterébe. *Silva Novljan, Szabó Pálc Zsuzsanna, Spomenka Petrovic és Varga Istvánné* az első napon, *Roswitha Schipfer, Ian Stringer, Kester Clarke, Derek Keillor, Papp József* ljubljanai, muraszombati, ceglédi, zágrábi és nagy-britanniai tapasztalatokat mutattak be igen szakszerűen és nagy részletességgel. Az utolsó előadásban *Ramháb Mária* azután ismét a nagyobb összefüggéseket láttatta *A többcélú kistérségi társulások jövőbeni szerepe a könyvtári ellátásban* című előadásában. A fölötte gazdag programból épp csak néhányat mutathatunk be lapunk olvasóinak. Ezúttal a ceglédi és a muraszombati tapasztalatokra keríthettünk sort. A kérdést azonban „melegen” tartjuk, mind a nagyobb összefüggésekkel, mind a könyvtárbuszok problematikájával számos alkalommal fog még lapunk foglalkozni. Ennek jegyében közöljük most Tóth Máté beszámolóját a skandináv mobil könyvtári szolgáltatás trendjeiről. (VK)

A Ceglédi Városi Könyvtár Mozgókönyvtára 1984–2005

Cegléd Pest megye déli részén, az Alföld kapujában helyezkedik el, 72 km-re a fővárostól.

Kossuth Lajos városaként is emlegetik, mivel a magyar történelem nagy alakjának személyisége meghatározó szerepet játszik városunk életében. Hagyományaink ma is őrzik 1848 szeptemberében, Cegléd piacán – a mai Kossuth téren – elmondott toborzó beszédét.

A Ceglédi Városi Könyvtár 2004 novemberében ünnepelte fennállásának 80. évfordulóját. A könyvtár főépülete a város központjában található, ez egyben a felnőtt könyvtár épülete is. A Ceglédi Városi Könyvtár alapfeladata a városban és vonzáskörzetében élő lakosság egészét szolgáló lakóhelyi alap- és középfokú könyvtári ellátás. Feladata, hogy szolgáltatásaival minden állampolgár számára biztosítsa a művelődés, tájékozódás és informálódás lehetőségét. Ennek érdekében a város központjában lévő épületei mellett, a külső területein élő lakosság részére a könyvtár szolgáltatásait mozgókönyvtári ellátás fenntartásával biztosítja.

A mozgókönyvtári ellátás létrejötte Cegléden

1981-ben jött létre átfogó javaslat Pest megye könyvtári alapellátásának javítására a mozgókönyvtári rendszer bevezetésével. A javaslat értelmében 1982 áprilisában született meg a Megyei Tanács és a Városi Tanács illetékesei között a

megállapodás a busz működtetésével kapcsolatos anyagi, tárgyi feltételekről és feladatokról. A szolgáltatás elindításához széles körű anyagi és szakmai összefogásra volt szükség.

1984. június 6-án az Országos Közművelődési Tanács titkára Cegléd főterén átadta az első olyan autóbust, amelyet a székesfehérvári Ikarus gyár sajátosan könyvtári célokra készített.

Az 1984-től 1987-ig tartó időszak főbb jellemzői

A Pest megyei Tanács a székesfehérvári Ikarus gyár 20 fős tervező gárdáját kérte fel a busz megtervezésére. A busz tervezésekor és építésekor igyekeztek figyelembe venni az addigi hazai és külföldi tapasztalatokat. A busz külső burkolata acéllemez, belső burkolata világos színű fa. A bibliobusz színe középkék, oldalán végigfutó fehér csíkkal „MOZGÓKÖNYVTÁR” felirattal és a város címerével. Belterülete: 20 m². Ez volt az első – ellentétben az eddigi hazai gyakorlattal – teremkiképzésű mozgókönyvtár. A bibliobuszon mintegy 3-3500 könyv fér el. A helybenolvasáshoz, böngészéshez a busz két oldalán, illetve hátul rögzített kárpitozott padokat helyeztek el. A látogatók a vezetőfülkén keresztül léphetnek be az ajtóval elválasztott köleszöntérbe, amely mellett közvetlenül ott található a köleszöntőpult. Mesterséges fényt a neoncsöves mennyezetlámpák szolgáltatnak. A levegőcserét szellőzőberendezéssel, illetve az automatikusan nyitható tetőablakokkal biztosítják. A busz fűthető. A világításhoz, a fűtéshez és a szellőzéshez akkumulátor szolgáltatja az áramot, emiatt a buszban a szokásosnál több tápegységet helyeztek el. A tervezők az egyenletesebb hőmérséklet érdekében a külső és a belső burkolat közé szigetelő anyagot helyeztek el. A bibliobuszt rádióval, magnetofonnal és CB-rádióval is ellátták.

A bibliobusz tárolását és műszaki kiszolgálását a helyi Volán vállalat vezetője lehetővé tette azáltal, hogy a buszt beállította a vállalat javítási, működtetési rendszerébe, ennek következtében a mozgókönyvtár minden olyan szolgáltatást megkap, amit a közforgalmú autóbuszok is megkapnak. A vállalat engedélyt kért és kapott arra, hogy Cegléden végezhesse el a garanciális javításokat és a kötelező szervizelést. Mindezen szolgáltatások hozzájárultak a busz élettartamának a meghosszabbodásához.

A mozgókönyvtár állományának kialakítása 1983-ban kezdődött meg. A szolgálat megkezdésekor csaknem hétezer kötet volt a mozgókönyvtár állománya, amelyből egyszerre körülbelül 3000–3500 helyezhető el a buszon. Az előzetes olvasói felmérések alapján elsősorban a gyermek- és ifjúsági irodalom, a felnőttek szépirodalma, valamint az alapfokú ismeretterjesztő művek iránti kereslet volt várható, ezt a feltevést később a gyakorlat is igazolta. A tájékoztató munka érdekében jól használható kézikönyvtárat is tartalmazott a gyűjtemény. A busz indulásakor a könyvállomány mellett 68-féle periodikum, 75 példányban állt az olvasók rendelkezésére. Végezetül a mozgókönyvtár a városi könyvtár valamennyi szolgáltatását is közvetítette olvasóinak (előjegyzés, könyvtárközi köleszöntés, fénymásolás).

A könyvtárosi munkák elvégzéséhez, és a busz folyamatos állománycseréjét biztosító könyvgyűjtemény raktározásához egy erre alkalmas épületet bocsátott a

városi tanács a könyvtár rendelkezésére. A használhatóság érdekében az épületen jelentős felújítást kellett elvégezni. Csak ezután vált alkalmassá a könyvtári munkát végző személyzet elhelyezésére és a busz háttérbázisát képező könyvgyűjtemény raktározására.

A buszon szolgálatot teljesítő könyvtáros és gépkocsivezető kiválasztása is nagy körültekintést igényelt, hiszen a rájuk bízott többmillió érték, a feladat újszerűsége, a munkaidőbeosztás és a munkakörülmények mássága jól képzett, kiváló kapcsolatteremtő készséggel bíró munkatársakat kívánt. A könyvtáros helyettesítéséről szabadság, betegség idején a városi könyvtárnak gondoskodnia kell.

Az I. számú bibliobusz a városi könyvtár és a városi művelődési osztály által végzett igényfelmérés alapján a város hét pontján kezdte meg működését. A megállóhelyeket már a busz megérkezése előtt másfél évvel kijelölték.

Kijelölésükkor a következő szempontokat vették figyelembe:

- a megállóhely a város külterületén legyen,
- olyan helyen, ahol több száz ember viszonylag kis területen él együtt,
- pormentes út vezessen oda,
- legyen lehetőség a parkolásra a forgalom biztonságának veszélyeztetése nélkül.

Minden megállóba jellegzetes tábla került, amely feltünteti a mozgókönyvtár kölcsönzési idejét is. A bibliobusz hét megállóhelyen, heti egy-két alkalommal, megállónként 1,5–2–2,5 órás időt kölcsönzött a hét öt napján, keddtől szombatig.

A bibliobusz működésének megkezdése előtt a megállóhelyek környékén lakókat a lehető legszélesebb körben tájékoztatták a mozgókönyvtár megállóhelyeiről, kölcsönzési idejéről, szolgáltatásairól. Ennek érdekében grafikussal tervezetett szimbólum, logó található valamennyi propagandaeszközön és a megállóhelyek tábláin is. Nagy számban készültek matricák, könyvjelzők, térképek, szórólapok. A ceglédi lapokban és a Ceglédi Műsorkalauzban is rendszeresen tájékoztatták a lakosságot az előkészületekről és a mozgókönyvtár működéséről.

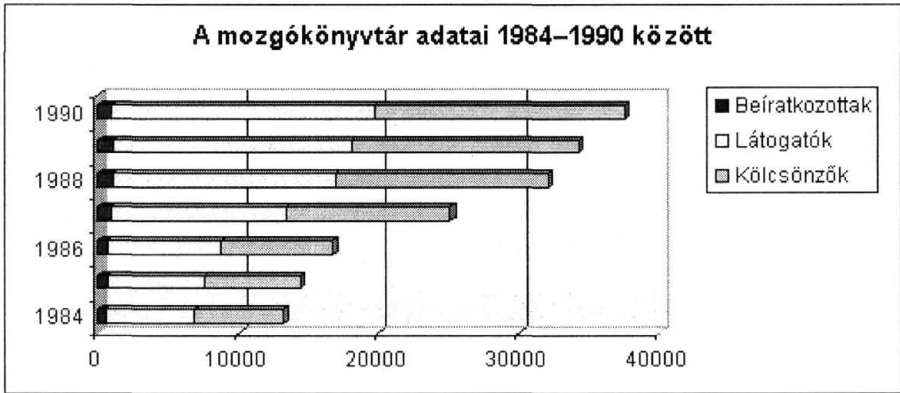
1987-től 1990-ig: a szolgáltatás kibővítése

Az olvasók megkedvelték, megszerették a bibliobuszt. Egy 1987-es minisztériumi vizsgálat már az akkori statisztikai eredmények elemzésénél rögzítette, hogy „...az adatok imponálóan és meggyőzően bizonyítják a mozgókönyvtári ellátás életrevalóságát.”¹

1987-ben a Pest Megyei Tanács az Országos Közművelődési Tanács támogatásával további két bibliobuszt szánt Cegléd és vonzáskörzetének könyvtári ellátására. Így a mozgókönyvtári ellátás kiterjedt a környező községekre is.

A három bibliobusz összesen 25 helyen, a hét öt napján, buszonként átlagban heti 20 órás időtartamban kölcsönzött. Egy-egy megállóhelyen 1,5–3–5 órás volt a kölcsönzési idő, amely menetrendszerűen ismétlődött. Az 1987 és 1990 közé eső időszakban tehát a Ceglédi Városi Könyvtár összesen három bibliobusszal látta el Cegléd külterületeit és a környező községeket.

1984-től 1990-ig a beíratkozott olvasók, a látogatók, a kölcsönzők és a kölcsönzések számának folyamatos növekedése a jellemző. (1. és 2. diagram)

Az 1991-es esztendő szomorú dátum a ceglédi mozgókönyvtári szolgáltatás történetében. A város vonzáskörzetében könyvtári feladatokat ellátó bibliobuszok tevékenységét mindvégig a Pest Megyei Tanács finanszírozta. Az új költségvetési törvény megoldhatatlan helyzet elé állította a város önkormányzatát. A megyei támogatás megszűnése miatt a város már nem tudta vállalni a körzeti ellátást nyújtó bibliobuszok terheit is. Ezért 1991. március 1-jével a körzeti ellátást nyújtó bibliobuszok beszüntették tevékenységüket. Cegléd városa megtartotta a területén üzemelő bibliobuszt, és vállalta annak fenntartási költségeit.

A mozgókönyvtári ellátásról napjainkban Cegléden A Többcélú kistérségi társulás

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Könyvtári Főosztálya a 2003–2007 közötti időszakra kitűzött stratégiai céljaiban kiemelt fontosságú feladat a

regionális könyvtári ellátás fejlesztése.² Amely történhet mozgókönyvtári ellátással is. „A mozgókönyvtári ellátási rendszerre történő felkészülés kialakítása a hátrányos helyzetű települések ellátása érdekében. A projektet – a megfelelő vizsgálatok elvégzését követően – négy ezt vállaló megyében meg kell valósítani, további költségvetési ráfordítással.”³

Napjainkban Cegléd 14 másik településsel együtt Többcélú kistérségi társulást hozott létre, amelynek alapító okirata májusra készült el. Célkitűzése a közművelődés és a közkönyvtári szolgáltatás javítása, többek között mozgókönyvtári szolgáltatással. Az eddigi tapasztalatokat is figyelembe véve a társulás pályázik a normatív működési támogatásra mozgókönyvtári feladatok ellátásával.

Cegléd nagy kiterjedésű, szerkezetét tekintve jellegzetesen alföldi város. A település jellegéből adódóan magas a központtól távol élő lakosok száma. Fontos feladat a város külterületein és a lakótelepeken élők könyvtári ellátása. Ezt a szolgáltatást látja el 1991-től a megmaradt egy bibliobusz.

Megállóhelyek

Jelenleg 12 megállóhelyen, Cegléd bel- és külterületein, átlag heti 20 óra kölcsönzési idővel dolgozik a bibliobusz. A megállóhelyek száma, helye és ideje – az igényeknek megfelelően – az évek folyamán változott.

Az I. számú bibliobusz indulásakor hét megállóhellyel kezdte a kölcsönzést, ezekből öt maradt meg. Több a kölcsönzési hely, az 1984. évi 7 helyett 12. A kölcsönzési alkalmak száma ritkult és a kölcsönzési idő rövidült, de ez is csak egyes megállók esetében. Leghosszabb kölcsönzési idő (a lakótelepi megállóhelyen) 5 óra. A legrövidebb kölcsönzési idő (az Ápolási Otthonnál) fél óra. Átlagban másfél óras a kölcsönzési idő.

A mozgókönyvtár segítségével oldják meg a „Könyvet házhoz” elnevezésű, az idős, helyhez kötött olvasók számára nyújtott szolgáltatást, mégpedig kéthavonta két napon.

A megállóhelyeknek a központtól való távolsága legkevesebb 2 km, de vannak 4–5–8 km távolságra eső megállóhelyek is. A második legforgalmasabb és legjobban működő megállóhely, ahol egy óvoda is található, pl. 8 km-re van a városközponttól.

A kölcsönzés rendje, személyzet

Jelenleg egy könyvtárossal, egy állandó helytessel és egy autóbusszofőrrel végzi szolgáltatásait a bibliobusz. Helyettesítéséről betegség, szabadság, tanulmányi szabadság idején a könyvtár gondoskodik. Nyáron egy hónapra leáll a busz, ekkor végzik el az csedékes karbantartási és felújítási munkákat, valamint a műszaki vizsgáztatást is, és ekkor megy szabadságra a könyvtáros és a buszsofőr is.

Állomány

Az állományt elrendezésekor a busz hosszanti tengelye mentén kettéosztották. az egyik oldal polcain a „felnőtt könyvtár” a másikon a „gyermekkönyvtár” állománya található.

A felnőtt szépirodalom szerzői betűrendben, az ismeretterjesztő irodalom pedig raktári rendben sorakozik a polcokon. Az olvasók igényei alapján különböző témaköröket kiemeltünk: verseskönyvek, krimik, tudományos-fantasztikus iroda-

lom, romantikus regények. A gyermek-szépirodalom a következő válogatásban található a polcokon: versek, mesék, ifjúsági regények, kötelező olvasmányok, kamaszok olvasnivalója. Az ismeretterjesztő irodalom itt is a raktári rend alapján kereshető. Emellett található még a bibliobuszon kezdetektől egy kézikönyvtári állományrész és jelenleg 25 fajta periodika is.

Az egy térben lévő „gyermek”- és „felnőtt” könyvtár tágabb teret biztosít a korosztályok dokumentumhasználatának, egyben az állomány nagyobb mértékű kihasználását teszi lehetővé.

A Ceglédi Városi Könyvtár a 2001. év végén lezárta a hagyományos olvasói katalógusait, a raktári katalógusát nem. Az olvasók és a könyvtárosok is a könyvtár épületében lévő számítógépeken tájékozódhatnak a könyvtár állományáról. A bibliobuszon jelenleg számítógép nincs, ezért a könyvtárosnak helyben nincs lehetősége a pontos tájékozódásra.

A megmaradt egy bibliobusz mellett megtalálható a két leállított bibliobusz, és a Ceglédi Városi Könyvtár teljes állománya is. Az állomány nagysága és összetétele 2005. január 1-jén a következő volt: szakirodalom 9358 szépirodalom 9510 gyermek- és ifjúsági irodalom 10 510 kötet (összesen 29 378 dokumentum).

A mozgókönyvtár 2004. évi fenntartási költségei

A busz teljes amortizálódásának ideje a legoptimistább becslések szerint is csak 15 év. Ezzel szemben a Ceglédi Városi Könyvtár Mozgókönyvtára az idén tölti be 21. évét. A busz műszaki állapota a korához képest jó. Mivel kimondottan könyvtári célokra készítették, így a polcok hosszanti elhelyezéséből adódóan, kevésbé veszi igénybe az állandóan rajta lévő súly. A busz elhasználódásának egyik oka ugyanis a folyamatos terhelés.

Bibliobuszunk hosszú élettartamában fontos szerepet játszik még a könyvtár jó kapcsolata a helyi Volánbusz Rt.-vel, amely a tárolást és a műszaki karbantartási munkákat végzi.

Az állománygyarapításra fordított összeg alacsony, kevés dokumentum vásárlására elegendő, azonban a bibliobusz mögött szükség esetén megtalálható a Ceglédi Városi Könyvtár teljes állománya is.

A bibliobusz fenntartási költsége (2004)-ben

Üzemanyag	431 069 Ft
Kötelező biztosítás	70 800 Ft
Karbantartási költségek	598 750 Ft
Parkolási díj	135 000 Ft
A két dolgozó bére összesen	2 647 296 Ft
Állománygyarapítás	135 745 Ft
Összesen	4 018 650 Ft

A 2004. év statisztikai adatai

Jelenleg a 12 megállóhelyen 528 fő beiratkozott olvasója van a bibliobusznak.

Személyes használat összesen 6027 fő, ebből 14 év alatti 2782 fő, 14 év feletti 3245 fő. Összes kölcsönzés száma: 5489 fő, ebből 14 év alatti: 2336 fő, 14 év feletti 3153 fő.

Összes kölcsönzött dokumentum 43 219 db, ebből 14 év alatti olvasó 13 817, 14 év feletti 29 402 db dokumentumot kölcsönzött.

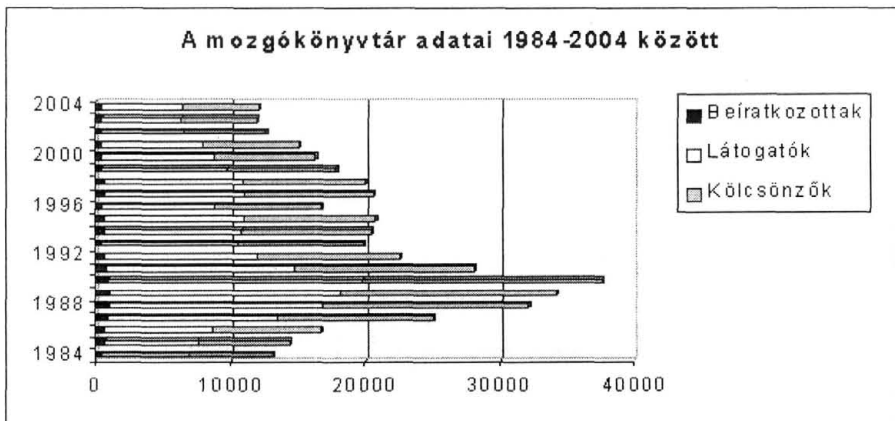
Emellett ellátja a „Könyvet házhoz” szolgáltatás olvasóit: a 19 fő beiratkozott, a 96 fő látogató és a 89 fő kölcsönző 1114 kötetet kölcsönzött.

A beiratkozott olvasók számához képest magas a kölcsönzött dokumentumok mennyisége és a látogatók száma, mivel a mozgókönyvtárnak sok olyan olvasója van, aki heti rendszerességgel látogatja a bibliobuszt. Ők rendszeresen és sok könyvet kölcsönöznek. A látogatók számát növeli még a buszon megtartott csoportos foglalkozások létszáma is. A kezdetektől fogva magas a 14 év alatti olvasók aránya (31%).

A Ceglédi Mozgókönyvtár húsz évét bemutató adatok

Beiratkozott olvasók, látogatók, kölcsönzők adatai 1984–2004-ig. (3. diagram)
Az évek során egyenletesen magas volt a látogatók és a kölcsönzők száma.

3. diagram

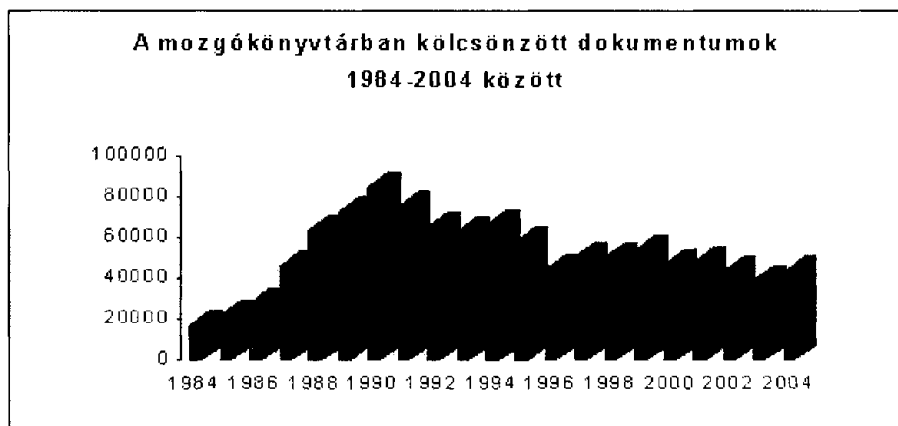

* * *

A kölcsönzött dokumentumok száma 1984–2004 között. (4. diagram)

A kölcsönzések száma az 1991-es évi visszaesést tekintve is egyenletes magas érték.

4. diagram

A mozgókönyvtár olvasószolgálati tevékenysége

A bibliobusz a Ceglédi Városi Könyvtár ellátórendszeréhez tartozik, így nemcsak annak állományát, hanem valamennyi szolgáltatását is közvetíti olvasóinak. A buszon lehetőség van mind az alap-, mind a járulékos szolgáltatási formák igénybevételére: helyben olvasás, kölcsönzés, előjegyzés, könyvtárközi kölcsönzés, tájékoztatás.

Mint már említettem, egy-egy megállóban átlagosan másfél órát tartózkodik a busz. A nem túl hosszú idő kevés alkalmat ad a tájékoztató tevékenységre. Mégis – a kölcsönzések lebonyolítása mellett – sokoldalú tájékoztató tevékenység folyik: referenz kérdések megválaszolása, faktografikus adatok és közhasznú információk szolgáltatása. Mindehhez segítséget nyújt a buszon található kézikönyvtári állományrész, valamint a Városi Könyvtár teljes apparátusa. Az olvasók életkorából és érdeklődéséből fakadóan a kérdések nagyon sokfélék lehetnek. Például: A magyar rendőrség története (ceglédi általános iskolás tanuló); Növények és állatok tápanyag-hasznosítása (általános iskolai kiselőadás témája); Mária Terézia élete (4. osztályos tanuló); Jókai Mór vezetéknevét mióta írjuk „i” betűvel az „y” helyett? Elhangzottak kérdések műelemzések, matematikai feladatok, az elemek periódusos rendszere tárgyában vagy az agyhártyagyulladásról, a kábítószerekről.

A mozgókönyvtár, lehetőségeihez mérten közvetíti a Városi Könyvtár szolgáltatási köréből a gyengén látók részére a hangoskönyvtári szolgáltatást, valamint xeroxmásolatok készítését is.

* * *

Foglalkozások a bibliobuszon

A megállóhelyek létrehozásánál fontos szempont volt, hogy óvoda vagy iskola van-e a közelben. A könyvtáros és a pedagógusok együttműködése alapján, igénytől függően a buszon csoportos látogatásokra, esetleg könyvtári órák megtartására is van lehetőség.

Az óvónőkkel előre egyeztetett időpontokban az óvodások csoportos könyvtárlátogatásokon vesznek részt a buszon. Az óvodások énekeket és verseket adnak elő és kölcsönöznek.

Iskolai órákat is tartanak, ahol a gyerekek a lexikonok és enciklopédiák használatát gyakorolják.

Ezeken kívül még jeles napok vagy ünnepi események alkalmából is tartottak foglalkozásokat a bibliobuszon, például Mikulás-ünnepséget, a Költészet Napja vagy az Ünnepi Könyvhét alkalmából vetélkedőket és kiállításokat is. Farsangkor kézműves foglalkozás keretén belül álarcokat készítettek, a húsvéti ünnepekre versek és mondókák tanulásával készültek a gyerekek.

PR-tevékenység

Fontos az olvasók folyamatos tájékoztatása a bibliobuszok kölcsönzési rendjéről, szolgáltatásairól vagy éppen ünnepi eseményeiről.

Az évek során számos cikk jelent meg a sajtóban a könyvtárról, szolgáltatásairól, a megállóhelyekről.

1995 októberében „Összefogás a könyvtárakért” jelszóval országos rendezvénysorozat kezdődött, amely kiterjedt Pest megyére is. Ennek keretében október 11-én a Szabadság tér elől elindulva a ceglédi bibliobusz a 4-es főúton – érintve Ceglédbercelt, Albertirsát, Pilist, Monort, Üllőt és Vecsést – jutott el a végcélig. a FSZEK XIX. kerületben lévő fiókkönyvtáráig. A megállóhelyeken „Könyvről könyvért” elnevezésű minivetélkedők zajlottak Havas Judit előadóművész vezetésével.

A bibliobusz 2004-ben ünnepelte fennállásának 20. évfordulóját. Ebből az alkalomból cikk jelent meg a helyi sajtóban, valamint riportműsort mutattak be róla a ceglédi városi televízióban és rádióban.

Az évforduló alkalmából gazdag programválasztékkal várta olvasóit a „Mozgókönyvtári Napok” eseménysora, például Szellemi TOTÓ, Könyvről Könyvért vetélkedő, papírhajtogatás (könyvjelző készítése) és rajzpályázat.

A mozgókönyvtári ellátás tapasztalatai a Ceglédi Városi Könyvtárban

- A kimondottan könyvtári célokra megépített busz élettartama hosszabb, főleg ha ez párosul a jól megszervezett folyamatos műszaki karbantartással is.
- A könyvtári követelmények szerint elkészített busz alkalmasabb a könyvtári alap- és járulékos szolgáltatások közvetítésére is az olvasók számára (állomány elrendezése, helyben olvasás, tájékoztatás, foglalkozások).

- Háttérintézményünk megléte biztosítja az állomány raktározását, frissítését, cseréjét és a könyvtárosi munkák elvégzését.
- A bibliobusz mögött álló fenntartó intézmény, azaz a Ceglédi Városi Könyvtár még szélesebbé teszi a szolgáltatások körét (könyvtárközi kölcsönzés, fénymásolás, hangoskönyvek közvetítése).
- Szükséges a forgalmi adatok figyelése és a folyamatos igényfelmérés, ezek alapján időnként változtathatók a megállóhelyek, módosítható a kölcsönzés ideje és gyakorisága.
- Fontos a könyvtáros személyisége, aki legyen nyitott, segítőkész, kezdeményező, tudja kezelni a váratlan helyzeteket is. Adjon teret az olvasói kezdeményezéseknek, kapcsolatokat épít és felméri az igényeket, lehetőségeket (foglalkozások a bibliobuszon).
- A városközponttól távol eső iskolának, óvodának szüksége van a mozgókönyvtárra, a könyvtár pedig a gyerekekben már a jövődő olvasóit tisztelheti. A Városi Könyvtár felnőtt könyvtárának számos olyan olvasója van, aki a bibliobusz olvasójaként kezdte a könyvtárhasználatot, és a mai napig olvasója a bibliobusznak is.

A mozgókönyvtári ellátás sikerének legfontosabb feltételei:

- könyvtári célra alkalmas busz munkába állítása,
- megfelelő háttérintézmény kialakítása,
- a rendszeresen cserélt, mindig friss állomány,
- folyamatos szerviz,
- alkatrészellátás biztosítása,
- PR-tevékenység,
- folyamatos visszacsatolás,
- a munka mindenoldalú megszervezése,
- több forrásra épülő, folyamatos működést biztosító anyagi háttér.

Bármelyik tényező hiánya megkérdőjelezheti a szolgáltatás sikerét.

A bibliobuszok szükségességét és fenntartását manapság a kor, a világ fejlődése írja elő. Felgyorsult tempójú életünkben – amely nem kis mértékben a hírre, az információra épül – mindenkinek meg kell adni a lehetőséget arra, hogy a kor színvonalán álló könyvtárban elégíthesse ki olvasási és információs igényeit. E nemes cél megvalósulása érdekében még nagyon sok dolgunk van.

JEGYZETEK

- 1 Kányi Andrásné: Megkedvelték a bibliobuszokat. = Pest Megyei Hírlap 33. évf. 58. sz. (1989. márc. 9.). 5. p.
- 2 Tóth Máté: Kistelepülési ellátási formák. Szakirodalmi Szemle. = Könyvtári Figyelő, 2004. 2. sz. 365–402. p.
- 3 A könyvtári terület stratégiai céljai 2003–2007 között <http://www.ki.oszk.hu/dok/strat.rtf>

Varga Istvánné

Mozgókönyvtári trendek Skandináviában

Skandináviában igen nagy hagyománya van a mozgókönyvtáraknak, a bibliobuszt (és a „bibliohajót”) a kistelepüléseken élők könyvtári ellátásának szinte egyetlen működőképes modelljeként tartják számon. Messze északon a mostoha természeti körülmények miatt igen kicsi a népsűrűség, a lakosság nagyobb része a délebben fekvő városokban él. A mozgókönyvtáraknak ezért Skandináviában nagyon fontos szerep jut az északon elszórtan, apró településeken élő lakosság ellátásában. A legutóbbi években az – itt is tapasztalható – anyagi megszorítások következtében valamennyi skandináv államban csökkent a mozgókönyvtárak száma. Sok helyen az elektronikus információszolgáltatás segítségével próbálják meg elérni a távoli felhasználókat és hatékonyan kielégíteni információs igényeiket, amivel viszont a könyvtár a szociális funkcióját nem tudja gyakorolni.

A közös kérdésekre a skandináv országok közösen keresik a választ. Az együttműködést példázza az 1990 óta négyévente megrendezett Nordic Mobile Library Festival. Az elsőt Svédországban tartották Åland szigetén, a legutóbbit 2002-ben a finnországi Turkuban. Ez utóbbi találkozón a problémákra való megoldáskeresés mellett a jövő várható trendjeinek a kifürkészésére is kísérletet tettek.

Jelenleg – annak ellenére, hogy világszerte folyamatosan csökken a mozgókönyvtári egységek száma – a négy észak-európai országban működik a legtöbb bibliobusz. Szintén itt regisztrálhatjuk a legdinamikusabb fejlődést az utóbbi években, így a kistelepülési ellátás hazai fejlesztése szempontjából sem lehet teljesen érdektelen a négy skandináv állam legfontosabb mozgókönyvtári trendjeit áttekinteni.

Finnország

Finnország 338 000 négyzetkilométeres hatalmas területén 5 180 000 lakos él meglehetősen egyenlőtlen elosztásban. Az ország területének (déli) 20 százalékán él a finnek több mint 60 százaléka. Az összesen 450 önkormányzatnak a háromnegyedében 10 000 lakosnál kevesebben élnek, míg csak minden tizedik település nagyobb 20 000 fősnél. A sajátos természeti adottságoknak megfelelően alakították ki a finnek a nagyon magas színvonalon operáló könyvtári szolgáltatási rendszerüket, amelynek fontos elemei a mozgókönyvtárak.

A négy skandináv ország közül Finnországban működik a legtöbb mozgókönyvtár, annak ellenére, hogy az utóbbi években számuk lassan csökken. A Finn Nyilvános Könyvtári Statisztika adatai alapján az 1999 és 2003 között a mozgókönyvtárak száma 203-ról 192-re csökkent. Ennél is drasztikusabb csökkenést mutat a mozgókönyvtári megállóhelyek száma: míg 1999-ben 17 218 helyen állt

meg Finnországban a bibliobusz, addig 2003-ra már csak 15 807 megállóban.¹ A mozgókönyvtárak számának csökkenése két okra vezethető vissza: egyrészt a pénzügyi megszorításokra, másrészt a nagyvárosokba tartó migrációra.

Amellett, hogy Finnország tudhatja magáénak a legtöbb bibliobuszt Skandináviában, a történelmi elsőség is a finneket illeti, ugyanis a négy északi ország közül itt indult újtára először mozgókönyvtári szolgáltatás. 1913-ban Helsinkiben egy könyvekkel megrakott lovas szekér kezdte járni a város utcáit.

Az 1999-es könyvtári törvény deklarálja, hogy egyenlő lehetőségeket kell biztosítani minden állampolgárnak a könyvtári szolgáltatások terén lakóhelytől függetlenül. Ez pedig ebben a régióban teljességgel lehetetlen mozgókönyvtárak nélkül. A 2001–2004 közötti időszakra kiadott finn könyvtári stratégia a mozgókönyvtárakkal kapcsolatban megállapította, hogy gyorsan változtatható profilú szolgáltatást kínálnak, a legrugalmasabb és leginkább alkalmazkodni képes könyvtári ellátást nyújtják, így képesek az együttműködésekre, a gyerekek, tanulók, idősek, mozgáskorlátozottak ellátására egyaránt. Ebben rejlik a szolgáltatási forma legnagyobb ereje.² A speciális funkciókkal működő bibliobuszok telepítése, a járművek adott felhasználói réteg igényei szerint való alakítása a finn mozgókönyvtárak fejlődésének egyik meghatározó tendenciája.

Finnországban jelenleg összesen három speciális funkcióval működő mozgókönyvtár van, amely kifejezetten nagyvárosokban élő gyerekek számára kínálja szolgáltatásait.³ 1990-ben bocsátották újtára ezt a kezdeményezést. Helsinkiben két busz működik kifejezetten ezzel a céllal, az egyik korán reggel indul és délelőtt járja az iskolákat és az óvodákat, hetente mintegy 70 helyen áll meg, a másik délután kettőtől van „szolgálatban” és 45 helyszínen kínálja szolgáltatásait. Mindkét busz a könyveken kívül rendelkezik magazinokkal, videokazettákkal, CD-kel és CD-ROM-okkal.⁴ Így oldották meg, hogy az iskolában és a délutáni szabadidő eltöltéséhez is rendelkezésre áll a kifejezetten gyerekeknek kifejlesztett bibliobusz.

A 2001–2004 közötti időszakra kiadott finn könyvtári stratégia a speciális igények kielégítése mellett a globális hálózatokhoz, a publikált tudás teljességéhez való hozzáférés kulcsaiként is szeretnék fejleszteni a mozgókönyvtárakat. Ennek érdekében a jövőben a cél, hogy minden háznál megálljanak a mozgókönyvtárak a ritkán lakott településeken. Az ötlet természetesen nem újkeletű, már korábban is nagyon sok egyedülálló ház mellé telepítettek mozgókönyvtári szolgáltató pontot.

Lappföldön ez az egyetlen szolgáltatási forma az elszórtan élő népesség számára, így itt fokozottan jelentkezik a szociális funkció. A könyvtárosoknak nemcsak a dokumentumokkal való ellátottságot kell biztosítani, de kicsit oldani kell a hideg északi területeken való egyedüllét magányát is. (Paradoxon, hogy míg az elszigetelten élő embereknek nagyobb szükségük van a könyvtáros személyére is, addig éppen ezeken a helyeken jut a legkevesebb idő a megállókra.) Lappföldön mindössze 15–30 percet áll egy helyben a bibliobusz.⁵

A vezeték nélküli (wireless), illetve a műholdas (satellite) internetkapcsolattal felszerelt mozgókönyvtár egyben nyilvános információ-hozzáférési pontként is funkcionál a jövőben a tervek szerint. Mindehhez azonban további technikai fejlesztésekre van szükség.

Mindezeknek megfelelően az újabb fejlesztésekről szóló híradások szerint 2001-ben Tampereben az eTampere program keretében „Netti-Nyisse” néven elindult egy

internetbusz, amely tíz felhasználói munkaállomása van. A kezdeményezés nem kifejezetten az információszolgáltatást tűzi ki célul, nagyobb hangsúlyt kap a felhasználóképzés. Csoportok számára lehetőség nyílik a „számítógépes írástudás” (computer literacy) készségek fejlesztésére, személyre szabott formában öt szakember vezetésével. A busz a város tulajdonában van, a működtetéséhez szükséges anyagi fedezetet finn információtechnológiával foglalkozó cégek szponzorálásával biztosítják.⁶

Kifejezetten könyvtári fejlesztést takar a kurikkai mozgókönyvtári fejlesztési projekt, amelynek célja, hogy naprakész információtechnológiával szereljék fel a bibliobuszokat. A projekt három részből áll. Első lépésben felmérik a felhasználók hálózati technológiára vonatkozó igényeit, ezt követően a buszt felszerelik a legmodernebb információtechnológiai eszközökkel, végül megalkotnak egy portált a felhasználók igényeihez igazítva. A projektet az Oktatási Minisztérium és két helyi nagyvállalat szponzorálja.⁷ Kurikkában azonban korábban sem volt ismeretlen a hálózati elérést biztosító mozgókönyvtár. 1994-ben a felhasználóknak már on-line kölcsönzésre volt lehetőségük, az ehhez megfelelő technológia biztosítása érdekében azonban a busznak centiméterre pontosan kellett beállni a megállókba, ez sok fennakadást okozott. Az ezredforduló évében GSM-telefonokat kezdtek használni az on-line kölcsönzéshez, ami a területi mobiltelefon-szolgáltatókkal való gyümölcsöző együttműködés eredményeképpen nagyon hatékonyak bizonyult. A távolabbi tervek és az ehhez szükséges fejlesztések a GPRS-es kapcsolat irányába mutatnak.

Szintén új finn mozgókönyvtári trend lehet a mobil multiszolgáltatás. Különösen vidéki területeken a mozgókönyvtáraknak olyan, teljesen más profilú szolgáltatóintézményekkel kell a jövőben felvenni a kapcsolatot, mint a posta vagy a bankok, és velük közösen működtetni egy multifunkcionális mobil szolgáltatópontot.

A finn állam az 1961-ben megjelent könyvtári törvény óta a helyi önkormányzatokat tette érdekeltté az új könyvtárak építésében és a bibliobuszok beszerzésében. Az állam fedezi az új járművek beszerzési és az új közkönyvtárak építési költségeinek 25–50 százalékát. 2002-ben több mint 3 és fél millió eurót osztottak szét tíz önkormányzat között, amelyek közül kettő új könyvtárat épített, nyolc pedig mozgókönyvtár beszerzését vette tervbe.

Dánia

Dánia 43 094 négyzetkilométeres területén 2002-ben 51 mozgókönyvtár működött. A 16 megyében 275 önkormányzatban összesen 5 383 507 lakos élt. Dánia abban különbözik a többi skandináv államtól, hogy nagyobb a népsűrűség, így a lakosság is kevésbé elszórtan, nagyobb településeken és az ország egész területén viszonylag egyenletes eloszlásban él. A mozgókönyvtári trendek tekintetében mégis sok hasonlóság figyelhető meg a többi skandináv országhoz képest.

Az első dán mozgókönyvtár 1926-ban indult a koppenhágai Gentofteben. 1928-tól kezdtek látogatni a rosszabb állapotba került kistelepülési könyvtárakat, hogy további könyvekkel egészítsék ki a helyi állományt, közvetlenül a járműről azonban ekkor még nem lehetett kölcsönözni. Egy év múlva indult meg a zealandi

Holbækben az első közvetlen kölcsönzést is kínáló mozgókönyvtár, összesen 300 kötettel. A német megszállástól (1940) 1956-ig nem jártak bibliobuszok az országban. Ekkor viszont egy zealandi iskola döntött úgy, hogy az iskolabuszt minden délután mozgókönyvtárrá alakítják. A bibliobusz-szolgáltatás virágzása Dániában az 1960-as, '70-es évekre tehető. A járművek azonban már előregedtek, kicserélésük pedig igen drága lenne. Így a '90-es évekre feltűnően leromlott a mozgókönyvtárak állaga.⁹ (Valamennyi jelenleg működő dán mozgókönyvtár képe megtekinthető közös bibliobuszoldalukon – www.filibussen.dk.)

Az utóbbi években megfigyelhető tendenciák több okból sem kedveznek a mozgókönyvtáraknak. Egyrészt a lakosság is „mobilabbá” vált, így kevésbé van szüksége arra, hogy a könyvtár egészen a háza kapujáig menjen, másrészt a dán kormány *bibliotek.dk* szolgáltatásának köszönhetően a lakosság minden könyvtári adatbázishoz, és könyvtárközi kéréssel bármely könyvhöz, zeneműhöz, egyéb dokumentumhoz könnyedén hozzájuthat. A fejlesztések lehetséges és kívánatos iránya Dániában is a speciális szolgáltatások irányába történő elmozdulás, illetve a technológiai felszereltség javítása.

A dán mozgókönyvtárak a közigazgatási egységüknek megfelelő területen járnak, bizonyos esetekben pedig több körzet együttműködése keretében járhatnak át egyikből a másikba. Dániában valamennyi mozgókönyvtár személyzete két főből áll: egy sofőrből és egy könyvtárosból.

Itt kevésbé jellemző az iskolákkal való szoros együttműködés, ugyanis a gyerekek rendszerint a jól működő iskolai könyvtárakba járnak, és kevésbé veszik igénybe a mozgókönyvtár szolgáltatásait. Ennek megfelelően rendszerint a bibliobusz számára délután 1-2 óra körül kezdődik és este 7-8 óra körül végződik a munkanap. Az utóbbi negyedszázadban minden bibliobusz-szolgáltatásnak kialakult és viszonylag rögzült is a menetrendje. A megállások időtartama 20 perc és két óra között van.

Dániában az a trend figyelhető meg, hogy a mozgókönyvtárak egyre inkább a települések központja helyett a külvárosi, lakóházas részekben állnak meg. Aarhusban sok külvárosi fiókkönyvtár szerepét a mozgókönyvtár vette át, sőt kifejezetten külvárosi bibliobusz szolgáltatások is működnek. A kistelepüléseken is hasonló figyelhető meg. Egy Hald nevű 600 lelkes településen két helyen is megáll a mozgókönyvtár, és ott két teljesen különböző felhasználói kör számára szolgáltatót.

A speciális szolgáltatásokra legjobb példákat az észak-jutlandi Frederikshavn bibliobuszának kísérletei szolgáltatják. A helyi önkormányzat a mozgókönyvtár segítségével kívánta szolgáltatásait közvetíteni a környező vidék lakossága számára. Ezzel párhuzamosan a helyi rendőrség szintén a busz segítségével kívánta az erősebb jelenlétet biztosítani a környező településeken. Végül a járműben kialakítottak egy ún. rendőrségi sarkot, ahol egy hivatalnok válaszol a jogosítvánnyal, útlevéllal, rendszám táblával kapcsolatosan a lakosokban megfogalmazódott kérdésekre.

Szintén a frederikshavni járművel hirdettek egész éjszakai könyvtári kalandtúrát gyerekeknek. Előzetes meghirdetés után bizonyos esteiken 32 fős, 5–12 éves kor közötti vidéki gyermekekből álló csoportok indulnak útnak a bibliobusszal. Egy cserkészházban éjszakáznak, ahol tábor tűz mellett hallgatják a könyvtáros meséit, és szabad tűzön ételt készítenek maguknak. Másnap újra buszoznak a környező falusi területeken, végül a szülők értük jönnek. A könyvtárlátogatót gyere-

rekeknek nagy élményt jelent, hogy egy izgalmas kiránduláson végig a rendelkezésükre áll egy teljes könyvtár.¹⁰

Norvégia

Az első norvég mozgókönyvtár még az 1910-es években indult Vestre Totenben, ahol a helyi pék vállalta a könyvtáros szerepkörét is, és a kenyérárúsítás mellett könyvkölcsönzéssel is foglalkozott. Norvégiában figyelhető meg az utóbbi években a mozgókönyvtári szolgáltatások legdrasztikusabb mértékű leépülése. A 2003-ban számlált 36-tal szemben¹¹ jelenleg 20 mozgókönyvtár üzemel, ugyanis az elmúlt évek költségvetési megszorításai nyomán a mozgóellátást fogadó önkormányzatoknak is vállalniuk kell a bibliobusz költségeinek egy részét, amire ők sok esetben a szolgáltatásról való lemondással válaszoltak. A sorozatos megszűnések hasznélvezői olyan, akkor még az európai uniós csatlakozásra váró országok voltak, mint például Lettország (az Ogres Centrala Biblioteka 2001-ben éppen Norvégiából kapott egy bibliobuszt, amit azóta is sikeresen üzemeltetnek¹²). Néhány év alatt a korábbi 50 mozgókönyvtári szolgáltatásnak több mint a fele megszűnt.

Talán ennél is nagyobb probléma, hogy a megmaradt mozgókönyvtáraknak is a jelentős része meglehetősen öreg és leromlott műszaki állapotban van. A legfontosabb trendnek itt is a speciális igényekkel rendelkező, olyan jól szegmentálható célcsoportok, mint a nyugdíjasok, napköziotthonos gyerekek, etnikai kisebbségek ellátását tekinthetjük.¹³ Norvégiában minden önkormányzatnak kötelessége könyvtárat fenntartani, így a mozgóellátás elsősorban azoknak kínál hozzáférést a könyvtári rendszerhez, akik valamilyen okból nem képesek igénybe venni a település közkönyvtárát.

A norvég könyvtárügy büszkesége az „Epos” nevű könyvtárhajó, amely évente kétszer látogatja meg a tengerparton elszigetelten élőket, és nyújt nekik kölcsönzési lehetőséget. Elsősorban gyerekek használják, így az állomány fele gyermekkönyvekből áll. Ebből akárhány könyvet ki lehet kölcsönözni. A gyerekek rendszerint élnek is a lehetőséggel, annyi könyvet visznek magukkal, amennyit csak elbírnak az iskolatáskájukban.¹⁴

A következőkben egy tipikus norvég mozgókönyvtári szolgáltatást mutatok be. A drammeni közkönyvtár állományából 50 ezer kötetet különítettek el kifejezetten mozgóellátásra. A nagy számú dokumentumból összesen 3100 fér el a buszon, ám az egyszeri alkalomra jutó viszonylag szerény választékot a buszon lévő állomány állandó cseréjével ellensúlyozzák. Az állomány körülbelül fele-fele arányban gyermekeknek és felnőtteknek szóló könyvekből áll.

Nagy hangsúlyt fektetnek a testi és szellemi fogyatékosok, a kisebbségi népcsoportok, a hátrányos helyzetűek ellátására. Ennek köszönhető, hogy viszonylag nagy számban található a buszon öregbetűs könyvek és hangoskönyvek. Ez utóbbiak azok körében is nagyon népszerűek Norvégiában, akik kiválóan látnak, ugyanis akik a nagy távolságok (és az alacsonyan meghúzott sebességhatárok) miatt sokat ülnek autóban, szívesen hallgatják vezetés közben kedvenc könyveiket.

Norvégiában egyre több bevándorló él. A központi könyvtár polcain valamilyen, a megyében élő nemzetiség nyelvén vannak dokumentumok, ha nem is igazán nagy számban. A bibliobusz állományában ezekből egyáltalán nincsen, de

természetesen kérésre szolgáltatnak a központi könyvtár állományából. A 3100 dokumentum között nagy számú hangkazetta és CD-lemez is van. Videokazettát az egyre szűkösebb anyagi lehetőségeik miatt nem vásárolnak a busz állományába, így a használóknak meg kell elégedniük azzal a lehetőséggel, hogy kérésre a központi könyvtár bármelyik videokazettáját kiszállítják számukra a következő alkalommal.

A menetrendet a használók igényei szerint félévente változtatják. Az újabb megállóhelyek létesítését rendszerint az adott település önkormányzata szokta kérni a könyvtártól. A megállóhely megszüntetésére akkor kerül sor, ha nagyon alacsony a kihasználtsága. A megállások időtartama 15 perc és 2 óra között változik. A mozgókönyvtári ellátás segítségével a könyvtári rendszer által kínált lehetőségek, szolgáltatások ha csak kéthetente negyedórára is, de a tanyákra, néhány lelkes kistelepülésekre is eljutnak. A busz hosszabb időtartamot tölt el az iskolák mellett létesített megállóhelyeken.

A személyzet tagjai két hét alatt kilencféle utat járnak végig, tehát havonta összesen 18 alkalommal indulnak útnak, és kéthetente pénteken van a pihenőnapjuk. A bibliobuszon összesen két sofőr és ugyanennyi könyvtáros dolgozik, de egy úton csak egy-egy van közülük szolgálatban. Mindkét könyvtáros a központi könyvtár munkatársa, és munkaidejük 75 százalékát töltik a mozgóellátással kapcsolatos feladatokkal. A munkafolyamatok teljesen elkülönülnek a központi könyvtárétól. Ezért a beszerzés, feldolgozás stb. feladatai mind-mind rájuk hárulnak. Mindkét sofőr a helyi busztársaságnál dolgozik főállásban, a könyvtár csak rész munkaidőben foglalkoztatja őket. A megállóhelyeken ők is segítik a könyvtárosok munkáját, a kölcsönzések adminisztrációját rendszerint ők végzik. Az ehhez szükséges könyvtáros tanfolyamot a központi könyvtárban végezhetik el a sofőrök.

Nemcsak a munkafolyamatok, de a finanszírozás is különvált a központi könyvtárétól. Korábban teljes egészében közvetlen állami finanszírozásból oldották meg a bibliobuszok fenntartását, mára ez „csupán” 85 százalék. A fennmaradó rész az önkormányzatok költségvetését terheli, ennek következménye, hogy több önkormányzat is a mozgókönyvtári szolgáltatások lemondása mellett döntött.

A buszon két számítógép is van, minden munkafolyamatot (beszerzési adminisztráció, feldolgozás, kölcsönzés) gépen végeznek. Internet-hozzáférés nincs a járművön, de a központi könyvtár rendszerével minden utat követően összekapcsolják a bibliobusz két számítógépét, és áttöltik a kölcsönzések adatait.¹⁵

Svédország

Svédországban kezdődött el legkésőbb a mozgókönyvtári ellátás a négy skandináv ország közül: csupán 1948-ban, Borås városában. A jelenleg könyvtárosképző intézményéről sokkalta inkább ismert egyetemi városban sem volt akkoriban a mai értelemben vett mozgókönyvtár, hiszen a jármű fő feladata a könyvek szállítása volt a központi könyvtárból a fiókkönyvtárakba, és nem biztosított közvetlen kölcsönzési lehetőséget.

Svédországban is megfigyelhető volt az elmúlt évtizedekben a mozgókönyvtárak számának csökkenése. Azokban az években, amikor a legtöbb bibliobusz volt üzemben több mint 130 jármű járta a vidéki területeket, 1999-re a számuk 103-ra csökkent, ám a legutóbbi néhány évben a tendencia megfordulni látszik.

A két fő trend a többi skandináv államhoz hasonló irányba mutat: egyrészt a speciális célcsoportok igényeihez való alkalmazkodás, másrészt a modern információtechnológiai eszközöknek a járműbe való beépítése jelenti a legnagyobb kihívást. Svédországban minden évben megválasztják az év bibliobuszát. Az elmúlt évek győztese jelzik a legfontosabb fejlesztési irányokat:

- Egy az információtechnológiai fejlesztésekre koncentrált (Linköping);
- Egy a messze északi Lappföldön teljesített szolgálatot (Närp bussen);
- Egy a gyerekeknek nyújtott speciális szolgáltatásokat (Gotland);
- Egy az informatikai írástudás fejlesztését tűzte ki célul (Mölnadal);

A fenntartás és finanszírozás terén előrelépést jelent, hogy az utóbbi években a mozgókönyvtárak a közigazgatási egységeken, sőt az országhatárokon is átjárnak. Ennek credményeképpen jelenik meg a közös finanszírozás, ami azoknak a kisebb önkormányzatoknak jelent hatalmas előnyt, amelyek önerőből nem lennének képesek mozgókönyvtárat üzemeltetni.¹⁶

Összegzés

Érdekes kettősség jellemzi a skandináv államok mozgókönyvtárainak fejlődését. Az elektronikus információközvetítés, a folyamatos urbanizáció egyrésztől a mozgókönyvtári szolgáltatások csökkenéséhez vezet, másrésztől ugyanezen hatások azok minden eddigénél nagyobb arányú fejlődését hozta maga után. Az esélyegyenlőség biztosítása az utóbbi évtizedekben nem csupán a város–falu viszonyrendszerben, hanem a speciális igényű rétegek esetében is egyre hangsúlyosabbá válik. Ennek következménye, hogy mind több szolgáltatást fejlesztenek ki olyan jól körülhatárolható csoportoknak, mint a különböző kisebbségek, etnikai csoportok, gyerekek, idősek vagy fogyatékkal élők.

JEGYZETEK

- 1 Finnish Public Library Statistics <http://tilastot.kirjastot.fi/>
- 2 Kyöstiö, Antero: Mobile libraries in Finland in the year 2012 <http://www.kaape-li.fi/~fla/english.htm> (a jövőképet felvázoló eladás 2002-ben hangzott el a Turkuban megrendezett *Nordic Mobile Library Festival*-on)
- 3 A bibliobuszok típusairól bővebben lásd: Tóth Máté: Kistelepülési ellátási formák = Könyvtári Figyelő, 2004. 2. sz. 365–402. p.
- 4 Toiviainen, M.: Snadin matkassa. Lasten kirjastoautossa ahtaus luo tunnelmaa = Kirjastoletti, 2001. 6. sz. 10. p.
- 5 Tóth Dezső: Suomiban jártam – bibliobuszokat láttam = Könyvtáros, 1989. 5. sz. 284–285. p.
- 6 Harju, Elina: Internet bus Netti-Nysse. The heaviest and most yellow mobile service in the World? = Scandinavian Public Library Quarterly, 2004. 3. sz. http://www.splq.info/issues/vol37_3/09.htm

- 7 Wygell-Ryynänen, Barbro: Advanced IT on four wheels = Scandinavian Public Library Quarterly, 2002. 2. sz. http://www.splq.info/issues/vol35_2/11.htm
- 8 Myllylä, Riitta: Still Rolling = Scandinavian Public Library Quarterly, 2003. 1. sz. http://www.splq.info/issues/vol36_1/07.htm
- 9 Myllylä, Riitta, 2003.
- 10 Skamris, Inger: Mobile library services in Denmark = 63rd IFLA General Conference – Conference Programme and Proceedings <http://www.ifla.org/IV/ifla63/63skai.htm>
- 11 Mobil bibliotekvirksomhet 2003 <http://www.abm-utvikling.no/prosjekter/Interne/Bibliotek/statistikk/Folkebibliotek/2003/Tabell%205%20190804.rtf>
- 12 <http://www.biblio.ogre.lv/lv/c1/n3/b4/>
- 13 Myllylä, Riitta, 2003.
- 14 Oevstegaard, Anne Maric: „Epos” – Norways floating library = 66th IFLA Council and General Conference, Jerusalem, 2000. <http://www.ifla.org/IV/ifla66/papers/141-175e.htm>
- 15 A drammeni mozgókönyvtári ellátás leírása egy 2004. május 21-i személyes látogatás tapasztalatai alapján történt.
- 16 Myllylä, Riitta, 2003.

Tóth Máté

A muraszombati bibliobusz tapasztalatai

Éppen idén emlékezünk meg a muraszombati mozgókönyvtári ellátás tízéves jubileumáról. És pontosan öt esztendeje, hogy könyvtárunk tulajdonába került egy modern, kimondottan erre a célra készült, minden igényt kielégítő könyvtárbusz. Mivel 2002-ben, a könyvtári tevékenység szlovéniai finanszírozási módjának megváltozása következtében könyvtárunk nehéz helyzetbe került, ez a bibliobusz a megbízható és erős kapocs a könyvtárosok és a város körzetébe tartozó községek között. Mint könyvtárigazgató büszke vagyok arra, hogy sikeres mozgókönyvtári ellátást tartunk fenn, ennek megszervezéséről, működtetéséről, anyagi feltételeinek biztosításáról szerzett tapasztalataimat szeretném megosztani önökkel.

Első kérdés: a cél

1999-ben a célunkat egyszerű volt megfogalmazni: öreg, 28 éves, kisméretű, nem is tökéletesen funkcionáló bibliobuszunkat le kellett cserélnünk. Olyan korszerű járművet kívántunk vásárolni, amellyel gazdaságosan és magas szintű könyvtári ellátást – kölcsönzést és információszolgáltatást – tudunk nyújtani a várostól messzebb eső településeken. Tudni kell, hogy a muraszombati városi

könyvtár ellátási területéhez 12 község 153 települése tartozik, a legtávolabbi mintegy harminc kilométernyi távolságra. A települések között 107-et fogyó népességüként tartanak számon, ezek többnyire az országhatár mentén, gazdaságilag gyengén fejlett, dombos-dombos tájon fekszenek. E vidéken körülbelül 40 ezer lélek él, amelyet papíron 17 könyvtár – ténylegesen mindössze négy – lát el. Ezért is tartjuk nélkülözhetetlenek a mozgókönyvtári szolgáltatást.

A muraszombati könyvtár munkatársainak régi vágya és célja, hogy alakítsák a térség lakosainak olvasási szokásait az általános kulturális színvonal emelése érdekében. Ezzel párhuzamosan nagy figyelmet szentelünk a jobbára helyhez kötött olvasói rétegeknek, vagyis az időseknek, a jövőbeli könyvtárlátogatóknak, az óvodásoknak, illetve az általános iskolás korosztálynak. Mindemellett természetesen tekintetbe kell vennünk a Muravidék lakosságának nemzetiségi összetételét, továbbá azt a tényt is, hogy – államközi megegyezés alapján – évek óta a magyarországi Rába-vidékre is „ellátogatunk” könyvtárbuszunkkal.

A beszerzés szakmai irányelvei

Az új jármű beszerzésénél a következő, a szakmai irányelveket tartalmazó dokumentumokra voltunk figyelemmel:

1. A közkönyvtárakra vonatkozó normatívák és szabványok. = Porocevalcc. 1987. 28. sz.,
2. Novljan, Silva: A könyvtárak belső tereinek tervezése és kialakítása (1998).
3. Szlovén közkönyvtári szabványok (1975),
4. Pestell, R.: Mobile Library Guidelines. (1991),
5. Charter for Public Mobile Library Services (1993),
6. Pugelj, Nika: Beszámoló és elemzés a szlovén mozgókönyvtári tevékenységről (1994)
7. Törvény pénzeszközök biztosításáról egyes kiemelten fontos kulturális programokra a Szlovén Köztársaságban. = Szlovén Köztársaság Hivatalos Lapja, 1997. 24. sz.,
8. A könyvtári mint közintézményi tevékenység feltételeiről szóló szabályzat. = Szlovén Köztársaság Hivatalos Lapja, 2003. 73. sz.,
9. Határozat a könyvtári alapszolgáltatásokról. = Szlovén Köztársaság Hivatalos Lapja, 2003. 29. sz.

Ezekon kívül két rendelkezés jelent meg a bibliobuszokkal kapcsolatban a Szlovén Köztársaság Hivatalos Lapjának 2001. 87. számában.

Helyzetelemzés

Az IFLA mozgókönyvtárakra vonatkozó 1993. évi irányelvei szerint ilyen ellátás szervezhető minden olyan településen, olyan lakott környezetben, ahol valami oknál fogva nem lehet létrehozni a könyvtári szolgáltatásokat hagyományos kölcsonzóhelyi formában. A cél pedig az, hogy a mozgókönyvtár biztosítson a könyvtárral nem rendelkező helyeken is a városiakéval egyenrangú szolgáltatást, és pedig

minden olvasónak kivétel nélkül. A mozgókönyvtári ellátás ezen túlmenően két okból is fontos. Egyrészt, mert fölkeltheti az érdeklődést a könyvtárak iránt, másrészt, mert fönntartja, esetleg bővíti a könyvtári szolgáltatást a hozzá tartozó régió egész területén. Ugyanakkor megválaszolandó kérdések például: hol legyen a bibliobusz telephelye, ki a tulajdonosa, ki viseljen rá gondot? Szerintem a bibliobusz működéséről az a könyvtár gondoskodik, amelynek ehhez megfelelő szakembere és könyvállománya van. A mi esetünkben a tervezéskor olyan döntés született, hogy a busz legyen a muraszombati regionális könyvtár tulajdona, itt ugyanis megfelelőek a körülmények, rendelkezésre áll a megfelelő szakkáder, megfelelő a könyvállomány, van raktár és garázs is.

A foglalkoztatottak

A foglalkoztatott szakemberek száma a könyvtárbuszok számától, a könyvállomány nagyságától, a busz megállóhelyeinek, vagyis a kölcsönzőhelyek számától és a kölcsönzési idő hosszától függ. Az új, 2003-ban hatályba lépett szlovéniai könyvtári törvény a mozgókönyvtári szolgáltatásban, heti 40 órás nyitva tartás esetén egy buszvezetőt és „másfél” könyvtárosi státuszt ír elő. Rendelkezés írja elő azt is, hogy a sűrűn lakott településeket a bibliobusz havonta legalább két alkalommal keresse fel.

Az alkalmazottak szakképzettségének kívánalma természetesen munkakörük-től függ. A mozgókönyvtári szolgáltatás vezetőjének felsőfokú végzettségűnek kell lennie. A buszon dolgozó kölcsönző, állományrendező, a raktárban tevékenykedő könyvtárosoktól középfokú képesítést várnak el. A busz vezetőjétől is megkívántatik a középiskolai végzettség, ezen felül a megfelelő járműtípusra vonatkozó jogosítvánnyal kell rendelkeznie. Amikor a kölcsönzőhelyen áll a busz, a gépkocsivezető is segít a kölcsönzésben.

A muraszombati könyvtárbuszon jelenleg egy gépkocsivezető és egy könyvtáros dolgozik. Tapasztalataink alapján szükség van még egy csoportvezetőre, aki irányítja, szervezi és felügyeli az egész mozgókönyvtári ellátást. Mindazok, akik a bibliobuszon dolgoznak, valamivel magasabb fizetést kapnak, mint városi kollektívák, mert a mozgókönyvtári munka nehezebb.

A bibliobusz kiválasztása

A járművet nyilvános közbeszerzési pályázat útján kívántuk megrendelni, ennek során az alábbi könyvtári szakmai szempontokat foglalmaztuk meg:

- a Mercedes városi busz alvázának különleges felépítése,
- a járműnek az olvasók és a személyzet igényeinek megfelelő felszereltsége (pl. ruhásszekrény, toalett stb.),
- könyvtári felszerelés (polcok, tárlók, támasztékok 5000 könyvtári egységre), gondolva arra is, hogy azok mozgathatók, könnyen karbantarthatók, tisztíthatók, esztétikusak és biztonságosak legyenek,
- számítástechnikai és adatátviteli felszereltség, illetve kompatibilitás a bázis-könyvtár számítástechnikai rendszerével és adatbázisával.

Hangsúlyoznám, hogy a könyvtárbusz műszaki felszerelése során nem érdemes túlzottan takarékoskodni, hiszen a távoli falvakban élő embereknek is érezniük kell, hogy hozzájuk egy jól felszerelt könyvtár látogat el.

A nyilvános közbeszerzési pályázatra két cég jelentkezett. Műszaki, tartalmi szempontból mindkét ajánlat megfelelő volt, de a kedvezőbb ár és a kitűnő referenciák miatt könyvtárunk a domzalei AS REMOT nevű céget választotta ki.

A beruházás pénzügyi konstrukciója

A szlovén állam elvileg és anyagilag is támogatja a mozgókönyvtári ellátás fejlesztését. Esetünkben az 50 millió tolaros beruházást mintegy 80 százalékban támogatta, a fennmaradó részt az érintett községek önkormányzatai állták. A pénzügyi konstrukció ilyen módon zárt volt. Vagyis nem úgy fogtunk bele az új mozgókönyvtár beszerzésébe, hogy csak részben van meg hozzá az anyagi fedezet – a többi meg majd csak meglesz valahogy...

Szemponatok a tervezéshez

Pontosan megterveztük a beruházás időrendjét:

- 1999. szeptember: a busz alvázának megvásárlása, a műszaki dokumentáció elkészítése, a felszerelés megvásárlása,
- 1999. október: a busz felépítményének legyártása,
- 2000. február: a belső berendezés elkészítése és beszerelése,
- 2000. március: a könyvtárbusz műszaki vizsgálata és forgalmi bejegyzése.

A környezeti hatások elemzése során világossá tettük, hogy a könyvtárbusz nem károsítja a környezetet, ugyanolyan résztvevője a közúti forgalomnak, mint a többi jármű.

Gazdasági hatékonyság

A bibliobusz beszerzése nem gazdasági célú beruházás, ezért gazdaságossági mutatóit is nehéz mérni. Haszna, hatékonysága közvetetten nyilvánul meg, amiként a könyvtáráké általában. Fő feladata – ahogyan korábban említettem – az olvasási kultúra terjesztése, elmélyítése, növelve a Muravidék lakosságának kulturális igényét, biztosítja a távolabbra cső települések teljes körű könyvtári ellátását. Elmondhatom, hogy a vidéki emberek nagyon hálásak a szolgáltatásért.

A használat jellemzői

A bibliobusz két alkalmazottja — a buszvezető és a könyvtáros – hetente öt-hat napot tartózkodik a „terepen” Esetünkben új alkalmazottra nem volt szükség, hiszen a régi járművet cseréltük fel újjal.

A mozgókönyvtári állomány beszerzése ugyanúgy történik, mint a több könyvtár esetében, ez is a központi könyvtár gyűjteményének részét képezi. A könyvtárbusz állományát úgy kezeljük, mint egy különgyűjteményt. A busz tetszetős külleme, az igényesen összeállított állomány – jelentősen javította kölcsönzési és könyvtárhasználati mutatóinkat.

A muraszombati könyvtárbusznak 2004-ben 93 kölcsönzőhelyen 2026 beíratkozott olvasója volt, akik 15 943 alkalommal keresték fel a buszt. A könyvtárosok 120 895 kölcsönzést regisztráltak. A mozgókönyvtárnak 13 útvonala van, ezekről az olvasóinkat természetesen tájékoztattuk, és sokan várják a járművet a „megállóban”. Havonta két alkalommal látogatunk el ugyanarra a településre, kivétel képez július és augusztus, a szabadságok kivételének hónapja. A „megállókat” úgy választottuk meg, hogy közösségi intézmények (iskolák, óvodák, templomok, üzletek) közelében legyenek.

Elmondhatom még, hogy a központi könyvtár gondnoka is letette a busz vezetéséhez szükséges járművezetői vizsgát, így szükség esetén képes helyettesíteni a sofőrt. Azt is tervezzük, hogy a mozgókönyvtári ellátásban bevezetjük a második műszakot, azaz megnyújtjuk nyitvatartási idejét.

Végezetül megállapíthatom, már akkor megérte az új könyvtárbusz beszerzése, ha csak egy olyan olvasóra tettünk szert, aki másként nem jutott volna hozzá a könyvtári szolgáltatásokhoz.

Szabó Pahic Zsuzsanna

A Könyvtári Intézet 2005 őszére ismét meghirdeti

HAGYOMÁNYOS ÉS SZÁMÍTÓGÉPES FORMAI FELTÁRÁS (FAT lajstromszám: PLM-029)

elnevezésű akkreditált továbbképzési tanfolyamát

A továbbképző tanfolyam célja, hogy tegye lehetővé a résztvevők számára a formai feltárás során korábban tanult ismeretek felfrissítését, a régi és az új katalogizálási elvek közötti különbségtételt és összefüggések felismerését. A tanfolyam célja továbbá, hogy a résztvevők legyenek képesek a megszerzett tudás gyakorlati alkalmazására, mind a nyomtatott, mind a számítógépes bibliográfiai rekordok előállítására.

A 90 órás tanfolyam **részvételi díja: 60 000,- Ft.**

A következő tanfolyamot **2005. október 10–11–12–13., október 24–25., november 7–8–9., és november 14-én** tartjuk.

Jelentkezési határidő: a tanfolyam kezdete előtt két héttel. A jelentkezési lap letölthető a Könyvtári Intézet honlapjáról: <http://www.ki.oszk.hu/dok/tanfjelenkezes.rf>

További információ Varga Ildikótól (telefon: 224-3821; e-mail: ivarga@oszk.hu) vagy Fejős Lászlótól (telefon: 487-8643; e-mail: sunt@oszk.hu) kapható.

Ottovay László
(1942–2005)

Búcsúzom Tőled, drága Lacikánk, barátaid, a sok-sok kolléga és tanítvány, az egyesület minden tagja, minden könyvtáros nevében, akik szerettünk, és a szörnyű és ostoba halál ellenére most is és a jövőben is szeretünk Téged. Búcsúzom a baráttól, akinek mindig volt ideje arra, hogy együtt legyünk, hogy kicseréljük véleményünket, akinek mindig volt mondanivalója, megosztható gondolata, aki együtt érzett barátaival, ha azoknak bánatuk vagy bosszúságuk volt, és együtt örült velük, ha örömük volt. Búcsúzunk a kimeríthetetlen tudásvágytól hajtott, szakmánk minden kérdése, de – ahogy az könyvtároshoz illik – a szakmán túl is minden emberi kérdés iránt érdeklődő embertől, aki szívesen osztotta meg tudását, szívesen vitatott meg bő értelemben vett szakkérdéseket, vagy egyszerűen csak a gondolkodó és érző emberek érdeklődésére számot tartó kérdéseket. másokkal is. Búcsúzunk a szó legnemesebb értelmében szolgálatot, olvasószolgálatot művelő könyvtárostól. Búcsúzunk a Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnöksége és minden tagja, az egyesületen belül is az elnöke halálával szembesülni kénytelen volt bibliográfiai szekció és „anyaszervezeted”, a műszaki könyvtáros szekció tagjai nevében is. Búcsúzunk az egyesület volt elnökségi tagjától, egy cikluson át főtitkárától, alapszabályának gondozójától, mindenkor egyesületi funkcióid mellett az egyesület élő lelkiismeretétől

Az egyetem elvégzése után pályádat a KGM Műszaki Tudományos Tájékoztató Intézetben kezdted. Talán már innen eredtek – bár azt hiszem, ezek magvát a minden iránt érdeklődő ember alkata jelentette –, hogy aztán tovább erősödjenek azok az eltéphetetlen, egész szakmai életeden végigvonuló szálak amelyek a tájékoztatáshoz és annak klasszikus eszközához, a bibliográfiához fűztek. Utóbb nyolc évig voltál az Országos Találmányi Hivatal Szabadalmi Tárának vezetője. Ez után az OMKDK-hoz, a későbbi OMIKK-hoz kerültél, ahol rövid kutatási információs állomás után a fejlesztési önálló csoport munkatársa lettél. E keretekben – ahol együtt dolgozhattam veled –, majd a szabványosítási önálló csoport vezetőjeként kapcsolódtál be a könyvtári szabványosításba, amely egész szakmai életedet végigkísérte. Az OMKDK után Győrben a Műszaki Főiskola könyvtárának igazgatója lettél, ahol eredményesen dolgoztál a könyvtár fejlesztéséért, és öt éven át voltál a Főiskolai Könyvtárigazgatók Tanácsának elnöke. És ezt már az utolsó munkahely, az Országos Széchényi Könyvtár követte, amelynek Olvasószolgálati és Tájékoztató Főosztályát vezetted. A magadénak érezted a nemzeti könyvtárat, és sokat tettél

a könyvtár szolgáltatásainak tökéletesítése érdekében. 1999-ben Szinnyei József-díjjal tüntettek ki. OSZK-s munkaköröd mellett – Egerben, az Eszterházy Károly Főiskolán és a Debreceni Egyetemen – tanítottad az új könyvtárosnemzedéket, és tanítványaid ugyanúgy szerettek, mint mindenki, aki kapcsolatba került szellemeddel és jóakarattal.

Mindaz, amit a száraz – de emlékedhez tartozó – szavak el tudnak mondani életedről és munkádról, Laci, nem lehetnek teljesekek. Az emberi teljességhez hozzá tartozott emberszereteted, kedvességed, jó kedélyed, élénk gondolatvilágod, tudásvágyad, kritikai szellemed és tettekészséged.

Mindaz, amit végeztél, megalkottál vagy létrehozni segítettél, őrzi emlékedet. Ennél is sokkal mélyebben őrzi ezt az emléket és siratja váratlanul és méltatlanul hamar félbeszakadt életedet az a sok ember, aki kapcsolatba került veled és mindazzal, amit életed másoknak is jelentett.

Laci, nem tudunk belenyugodni abba, hogy elmentél. Gondolatban és mindannak tudatában, létében, amit tettél, alkottál, velünk maradsz. Nyugodj békében, drága barátunk!

(Elhangzott a Farkasréti Temetőben, 2005. június 3-án).

Vajda Erik

Talán nem köszöntem meg eléggé...

Nem tudom, milyen tanár volt Ottovay László, de az biztos, hogy nem direkt eszközökkel tanított; sokkal inkább mentornak nevezném, aki formálta, alakította a környezetében lévőket elsősorban azzal, hogy teljes személyiségével hatott. S ezt nem csupán akkor tette, amikor a katedrán állt.

Engem nem tanított, de elindított a pályán, szakmai utam meghatározó egyéniségének mondhatom. Komolyan vette az egyesületben (MKE) vállalt szerepét, és próbált „utánpótlást nevelni”. A Gombocz-ösztöndíj életben tartásához nyelvismerettel rendelkező fiatal pályakezdőket keresett, és hál’Istennek rám bukkant Győrött. Ott volt főigazgató, a viszonylag fiatal főiskola (azóta már Széchenyi István Egyetem) könyvtárát vezette, sőt bátran mondhatjuk, hogy megalapozta. Én a „szomszéd várban”, a Tanítóképző Főiskola könyvtárában dolgoztam, de a szakmabeliek jól ismerték egymást a városban; könyvtártól, könyvtártípustól, hierarchiától függetlenül jó kapcsolatokat ápoltunk, közös programokon vettünk részt, összejártunk.

Egyik alkalommal, mikor megkérdeztem tőle, hogy van-e esély arra, hogy valaki egy kisebb vidéki könyvtárból megpályázza a Kenti Egyetem posztgraduális könyvtárosképzését, elsőként bátorított. Majd elkezdett finoman, elegánsan a háttérből segíteni. Arról faggatott, hogy mivel szeretnék foglalkozni, mi érdekel, mi

lenne a kutatási témám. Miután kiböktem, elkezdett irodalmat gyűjteni. Ő nekem! Külföldi cikkek másolatát kérte meg könyvtárközivel (a '80-as évek elején), majd mindig megkérdezte, hogy meddig jutottam. Roppant közvetlenül, kedvesen, de kemény következetességgel érdeklődött. Amikor érkezett a pályázati anyag összeállításának időszaka, mindig nyitva állt előttem az ajtaja, mindig mehettem hozzá segítségért, jó szóért. Sokszor úgy tűnt számomra, hogy számos egyéb teendője mellett nem is tud rám figyelni, nem is ott jár gondolatban. De ez csak a látszat volt, hiszen mindig azonnal felvette az elejtett szálát, mindig „képben volt”.

A pályázati fordulók során is mindig éreztem és tudtam, hogy ott van a háttérben, de csak annyit és akkor tett, amennyit és amikor kellett. Bátorítása sokszor nem volt több, mint egy kérdés, egy gesztus.

Végül a lehetetlennek hitt cél megvalósult, elnyertem az ösztöndíjat, boldogan készültem Amerikába. Még utazás előtt egy nagy búcsúösszejevetelt szerveztünk kollégákkal, barátokkal. Természetesen Laci is ott volt. Amikor megérkezett, lazán a kezembe nyomta Nagy Gáspár *Halántékdob* című verseskötetét és csak annyit mondott, hogy ne maradjak kinn.

Most, sajnos, úgy érzem, hogy talán nem köszöntem meg eléggé a segítőkészségét, az iránymutatásait, de legfőképpen azt a stílust, ahogyan mindezt tette.

Hazajövetelem után még találkoztunk párszor; meséltetett, valóban érdekelték az élményeim. Az MKE Műszaki Szekciójában fórumot szervezett, hogy vetített előadáson számolhassunk be tapasztalatainkról.

Ez az epizód az ő életében valószínűleg egy kis mozaikcsocka volt csupán, de felelevenítése talán néhány ecsetvonással hozzájárul egy nem csak szakmai portré megrajzolásához.

Téglási Ágnes

Rejtett kincseink

A kincs a kalandregényben eldugott helyen várja, hogy a főhős számos talány megoldása után a nyomára bukkanjon. Ilyen rejtett kincs felfedezésére invitál Szőnyegi Hajnalka múlt év végén megjelent könyve, amely a Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár feltáratlan gyűjteményének, Dévay József könyvtárának megmaradt köteteiről szól.

A gyűjtemény egykori tulajdonosa Dévay József 1844-ben született Pozsonyban. Teológiát végzett, ám egész életében pénzügyi hivatalnokként kereste kenyerét. Az irodalomban való jártassága, olvasottsága kiemelkedő volt a maga korában. A könyvgyűjtő, aki klasszika-filológia iránti érdeklődése kapcsán tagja volt több tudományos társaságnak. 1922-ben költözött családjával Székesfehérvárra. Két év múlva bekövetkezett halála után fia, Dévay József Róbert örökölte a több mint ötezer kötetes könyvtárat, ám ő családi okok miatt a könyvek értékesítése mellett döntött. Az igen értékes gyűjtemény az akkori anyagi viszonyok között egészében nem található gazdára. Ezért csak egy töredéke – valamivel több, mint négyszáz kötet – 1929-ben egy építési telekért és építőanyagért cserébe került a város tulajdonába. Dévay József Róbert, aki tevékeny részese volt a helyi közéletnek – többek között tagja a Vörösmarty Körnek – apja hagyatékából jelentős adományokat juttatott a város több közintézményének is. Az 1930-as évek végén Dévay már Budapesten lakott, így ettől az időtől kezdve a még mindig több mint négyezer kötetes könyvtárról és a család további sorsáról nincsen tudomásunk.

Szőnyegi Hajnalka igen aprólékos munkát végzett a könyvtártöredék feltárássában. Részletekbe menően külön-külön mutatja be a köteteket, továbbá Dévay József és fia életét, irodalmi munkásságát is ismerteti. A korabeli szaksajtó és a helytörténeti források alapján ad képet a könyvtár gyarapodásáról és történetének alakulásáról.

A munka gerincét a fennmaradt könyvtártöredék vizsgálata képezi. A szerző a kötetek kézbevétele után, a külsejük és a bennük található bejegyzések alapján jellemzi a gyűjtő könyvtár-gyarapítási, könyvvásárlási szokásait, a könyvekhez, szerzőkhöz való viszonyát. A kötetek ugyanis nemcsak külsejükkel (újra köttetés) árulkodnak a gyűjtőről, hanem a lapjaikra vetett megjegyzésekkel is. Megismerhetjük az adott kötet gyűjteményben elfoglalt helyét, kiegészítő könyvészeti adatait, a vásárlás idejét, a kötet árát, a köttetés dátumát, az esetenkénti ajándékozás tényét, a szerzőre vonatkozó kiegészítő adatokat, valamint azt, hogy Dévay olvasta-e az adott művet. A bejegyzések nemcsak a címlapokon és az előzéklapokon találhatóak, hanem a margón is, ezek a főszövegben aláhúzott kifejezésekre, mondatokra utalnak. Dévay a kötetek mutatóit is gyakran kiegészítette, sőt több esetben maga is készített indexet az adott kiadáshoz.

A gyűjtemény darabjainak kiadási helye és időpontja igen változatos. A legtöbb kötet latin, görög és német nyelvű, de van köztük egy arab és egy magyar nyelvű kiadás is.

A XVI–XIX. század külföldi és hazai nyomdászatának termékei főként a klasszika-filológia területét ölelik fel, de megtalálhatók közöttük klasszikus és korabeli szépirodalmi, valamint vallási témájú művek is. A XVI. század negyvennégy kötete gyakorlatilag az évszázad mindegyik évtizedét reprezentálja zömében bőrkötésű, önálló művekkel. Az olasz, francia, német és holland nyelvterületen megjelent kiadványok szerzői között szerepel Homérosz, Ovidius, Cicero, Valerius Flaccus, Dionysios Areopagita, Hieronymus, Lactantius. A XVII. század nyomdászatát reprezentáló hetvenhárom kiadvány között pedig apró Elzevir és Pezzana kötetek és hatalmas fóliánsok is előfordulnak. Ebben a században gyakori, hogy bizonyos nyomdák, kiadók nevét több kiadói helyszínen is feltüntetik. A szerző figyelmét nem kerülte el ezeknek a variánsoknak a bemutatása sem. A XVIII. század nyomdászatát százharminckét kötet képviseli. A nyugat-európai könyvműhelyek mellett a gyűjteményben megjelennek a prágai, bécsi és a hazai nyomdák termékei is. Buda, Debrecen, Nagyszombat, Pest, Pozsony korabeli kiadványai között olyanok is vannak, mint Joannes Severininek tankönyvként használt kétkötetes Magyarország története 1775-ből, vagy Hevenesi Gábor ötven magyar szent és boldog metszetekkel illusztrált életrajzgyűjteménye 1737-ből. A XIX. század könyvkínálata bőségesen szolgált Dévay József érdeklődési körének megfelelő kiadványokkal. A klasszika-filológia tárgykörében főként a németországi kiadók jelentettek meg műveket e században. A lipcsei Teubner Kiadó ötvenkét kötetét őrzi a gyűjtemény. Különösen gazdag az ókori római irodalom újbóli kiadása: Vergilius, Censorinus, Boethius, Cicero, Soranus művei révén. A magyarországi nyomdák termékei ebben a korszakban főként az iskolai használatra készült művekkel képviseltetik magukat, mint például Pápai Páriz Ferenc latin–magyar szótára 1801-ből, vagy Grigely József költészet-tani és nyelvtani munkái a gimnáziumok számára 1809-ből és 1817-ből. Dévay József könyvtárát már a kortársak is a klasszika-filológia tárgykörének gazdag tárházaként tartották nyilván, ám a gyűjtemény fontos részét képezik a vallási tematikájú művek és a vallási szépirodalom is. A korai keresztény szerzők közül csak néhányat említünk: Pál apostol, Origenes, Szent Jeromos, Szent Ágoston, Dionysios Aeropagita, Boethius, Szent Isidorus. Jelentősek még az egyháztörténeti munkák, kézikönyvek és a szertartások rendjével foglalkozó kiadványok. A humanizmus és reneszánsz korszakának szerzői, mint Machiavelli, Eneo Sylvio Piccolomini, Erasmus, Melancthon, Heinrich Agrippa, valamint a klasszikusok közül Goethe, Heine és Schiller mellett Shakespeare művei szintén részei Dévay könyvtár-töredékének.

A szerző a kézírásos könyvtárkatalógus alapján megemlíti azokat a műveket is, amelyek Dévay polcán helyet kaptak, de ma már nincsen tudomásunk hollétükről. A meglévők közül néhány különleges kötetet részletesebben is kiemel, mint a gyűjtemény legkorábbi, 1503-ból való Valerius Flaccus *Argonauticon* című eposzát, amelyet Firenzében adtak ki, vagy John Barclay angol szerző 1688-ban, Velencében megjelent *Argenise* című lovagregényét.

A kötet második részét a Dévay-gyűjtemény katalógusa teszi ki. A tételek leírása az új könyvtári szabvány szerint történt. A könyvészeti adatok után a lehetőség szerint valamennyi XVI–XVII. századi kiadvány esetében bibliográfiai hivatkozás segíti az azonosítást. Ezek után tüntette fel a szerző az adott könyv egyedi sajátosságát (kötésre utaló megjegyzés, köttetésre vonatkozó adatok, egyéb bejegyzések előfordulása, valamint a tulajdonbejegyzések szövege). A katalógus-

ban való visszakereshetőséget szerzői, személynév, nyomdahely, nyomdász és kiadói, valamint időrendi mutató és egy külön possessor mutató segíti.

(Szőnyegi Hajnalka: A Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár Dévay-gyűjteménye. Székesfehérvár, Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár, 2004.)

Magony Imre

Püspökladányi könyvtártörténet

Örvendetes, hogy a helyismereti, helytörténeti kutatások színterei, a könyvtárak és a múzeumok napjainkban egyre több lelkes könyvtárost és muzeológust számlálnak, olyan, szakmájuknak elkötelezett aktív kutatókat, akik nemcsak érdeklődnek a helyismeret iránt, de él bennük a közlés vágya, az a törekvés, hogy kutatásuk eredményét megosszák a szakmával és az érdeklődőkkel. Kétségtelen, hogy a helyismereti munka becsülete is megnőtt. Ez pedig igencsak üdvözlendő, hiszen – amint azt Gerő Gyula a *Kiáltvány (kiáltás) a hétköznapi könyvtártörténet-írásért* című cikkében írja –: „A hétköznapi könyvtártörténet-írás körébe eső munkálatok tartós elhanyagolása miatt elfogadhatatlan mulasztásoknak lehettünk-lehetünk tanúi”. Ezért tehát: „Eljött az ideje munkához látni, becsülettel megindítani – azokon a tiszteletre méltó helyeken, ahol eddig is folyt: kiteljesíteni – a hétköznapi könyvtártörténet-írás körébe sorolható munkálatokat, nehogy a szakma végleg elveszítse múltját”. A recenzens pedig teljes bizonyossággal állíthatja, hogy Mészáros Eszter, aki Püspökladányi közművelődési könyvtárügyének fejlődési „nyomvonalán” a kezdetektől 1976-ig vezeti végig olvasóit, példaértékűen megfelel ennek a kívánalomnak.

A szerzőt a kötet megírására nemcsak személyes érdeklődése, de a Püspökladányi Városi Könyvtár ötvenéves fennállásának jubileumi évfordulója is inspirálta. Három nagy fejezetbe (*A közművelődési könyvtárakról; Történeti áttekintés; Helyzetkép*) csoportosította mindazt, amit választott témájáról el kívánt mondani. A közművelődési könyvtárakról általánosságban szól, majd szélesebb összefüggésben, nemzetközi vonatkozásban (Egyesült Államok, Franciaország, Nagy-Britannia, Németország) is bemutatja kialakulásuk előzményeit. A történeti áttekintésben a kezdetektől 1949-ig tekinti át a közművelődési könyvtárak, illetve azok magyarországi elődjének tekinthető népkönyvtárak kialakulását, fejlődését. Ennek, a mára már feledésbe merült könyvtári formának a történeti gyökerei a kiegyezést megelőző évekre vezethetők vissza (1862). Az ezt követő esztendőik könyvtárügyét, az 1870-es, 1880-as éveket, az 1900–1918 közé eső időszakot, a Tanácsköztársaság (1918–1919) esztendejét, az első világháború utáni éveket (1919–1944), a második világháború utáni esztendőket (1945–1949) főbb vonásaikban mutatja be a szerző. A további fejezetekben 1949-től 1952-ig, majd 1952-től 1976-ig jellemzi az adott időszak könyvtárügyére jellemző szervezeteket, intézményeket, központi intézkedéseket, számos statisztikai adattal is alátámasztva. Előbb általánosságban, majd Püspökladány vonatkozásában mutatja be azt a folyamatot, amely a népkönyvtárak megjelenésétől az új könyvtártípus, a városi

könyvtár létrehozásáig vezetett el. Időben a mához közelebb haladva mind több forrás, dokumentum állt a szerző rendelkezésére, amelyek alapján érzékletes képet fest a könyvtár rég- és közelmúltjáról.

Püspökladány kulturális életét nagymértékben meghatározta Mindszenty Sámuel, aki lelkészársával, barátjával, Péczeli Józseffel együtt szervezte meg az első hazai irodalmi kört, a Komáromi Tudós Társaságot, majd ők indították el a *Mindenes Gyűjtemény* című ismeretterjesztő folyóiratot 1789-ben. Egy évszázad múltán, a kiegyezést követő esztendőkből a kor divatjának megfelelően számos olvasókör alakult Püspökladányban is. 1877-től 1934-ig tucatnál több olvasókör hagyománya, és ezek mellett számos sajtótörténeti emlék is fémjelzi a helyiek kulturális ambícióját és irányultságát. 1899-ben a Földművelődésügyi Minisztérium 171 kötetes népkönyvtárat adományozott Püspökladánynak, letéve ezzel a könyvtár alapkövét. Mészáros Eszter a könyvtárügy országos fejlődésébe ágyazva idézi fel Püspökladány közművelődési könyvtárügyének krónikáját. A település művelődési és könyvtártörténetének első XX. századi korszaka 1949-ig tartott. A második időszak (1949–1976) – ebből a korból már jóval több adat állt a szerző rendelkezésére – eseményeiről árnyalt és részletes tablót fest a szerző, pontos képet adva a kor történelmi, politikai változásainak alárendelt kulturális folyamatokról is.

A Püspökladányi Járási Könyvtár a népkönyvtár átszervezésével jött létre, és az 1952-ben, a könyvtárügy fejlesztéséről szóló határozat értelmében 1953. október 1-jén kezdte meg érdemi munkáját. A szerző érzékletes képekben idézi föl a kezds nehézségeit, az épület felújítási munkálatait, az eszközök, berendezési tárgyak, könyvtári nyomtatványok beszerzésének, előteremtésének küzdelmeit. Méltatja a szakmájuknak elkötelezett munkatársak lelkesedését, amelynek köszönhetően a település lakóinak életében jelentős helyet foglalt el a könyvtár, annak ellenére, hogy a működési feltételek egyre inkább nehezedtek. A további korszakfejezetek (1961–1965; 1966–1970; 1971–1975) szerkezete megegyező. A szerző azonos szempontok (a működés feltételei, az anyagi források alakulása, a dolgozók száma és szakmai felkészültsége, a módszertani munka stb.) szerint vizsgálódik, úgy hogy a könyvtár életében végbement változásokat színes diagramokkal és táblázatba foglalt beszédes adatokkal szemlélteti. Püspökladány könyvtárügyének regényes kronológiája 1976. február 1-jével zárul, ekkor adták át a Járási Könyvtárnak és a Művelődési Központnak egyaránt otthont adó új épületet. Ám vélhetően és remélhetően ezzel a korszakhatárral nem zárult le a püspökladányi könyvtárügy történetét bemutató krónika, hiszen az előszó szerint folytatásra, a könyvtártörténet máig nyúló eseményeinek bemutatására is vállalkozik majd a szerző. Az *Időrendi áttekintéssel, Irodalomjegyzékkel, Levéltári és irattári forrásokat számba vevő jegyzékkel*, valamint a könyvtár működésével kapcsolatos, megsárgult dokumentumok fotóival záródó kötet helytörténeti szempontból is kiemelkedő kiadvány, emellett Magyarország egyetemes könyvtártörténetéhez is számos, fontos adalékkal járul hozzá.

(Mészáros Eszter: Püspökladány közművelődési könyvtárügyének fejlődése a kezdetektől 1976-ig – Kiad. a Püspökladányi Városi Könyvtár, Püspökladány, 2004. – 69 p., 11 t. – /Könyvtár és Kultúra/)

Bartók Györgyi

Mészáros Eszter

Püspökladány
közművelődési
könyvtárügyének
fejlődése
a kezdetektől 1976-ig

3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K